

Södra Lapplandsfjällen

Förutsättningar för hållbar utveckling

Södra Lapplandsfjällen

Förutsättningar för hållbar utveckling

Rapporten är en del av ett regeringsuppdrag att utarbeta ett miljö- och hushållningsprogram för landets fjällområde. Underlag till rapporten finns i en separat publikation, länsstyrelsens meddelande 2005:9.

Text och layout: Boel Jenssen

Kartor: ChriStina Strömberg

Kartorna i rapporten är godkända för spridning. Medgivande 94.0410. Ur allmänt kartmaterial för Lantmäteriet.

Foto: Hans Hedin (bostadskåtor s 13), Sven Sten (stolpbod s 13), Lars Danielsson (Vardofjällen s 15), Lars Strömgren (Vindelälven s 15) och Jan Norrman (s 20 och s 59).

Tryck: Länsstyrelsens tryckeri, Umeå 2005

Upplaga: 300 exemplar

ISSN: 0348-0291

Innehåll	Sidan
Sammanfattning	4
1 Inledning	9
1.1 Uppdraget	9
1.2 Geografisk avgränsning	10
1.3 Arbetssätt	10
2 Områdets särdrag	11
2.1 Få bofasta och vidsträckta obebodda områden	11
2.2 Basområde för samisk kultur och näringsverksamhet	13
2.3 Höga och känsliga natur- och kulturmiljövärden	15
2.4 Staten äger och förvaltar stora områden	16
2.5 Näringslivets inriktning mot turism	18
3 Möjligheter och hinder för hållbar utveckling	19
3.1 Tillväxt som drivkraft för hållbar utveckling	19
3.2 Generella hinder för hållbar utveckling	23
3.3 Utvecklingsbara verksamheter inom besöksnäringen	24
3.4 Andra näringars utvecklingsmöjligheter	25
3.5 Värdefulla natur- och kulturmiljöer	29
3.6 Andra miljökvaliteter	30
3.7 Forskning och länsöverskridande samverkan	31
4 Planer, program och utvecklingsprojekt	32
4.1 Länsomfattande planer, program och projekt	32
4.2 Kommunernas planer, program och projekt	36
4.3 Borgarfjällen	39
4.4 Vilhelminafjällen	40
4.5 Tärnafjällen	41
4.6 Ammarnäsfjällen	42
5 Fortsatt process, förslag till insatser och åtgärder	44
5.1 Tydliga och uppföljningsbara mål för hållbar utveckling	45
5.2 Ny modell för samverkan om fjällfrågor	46
5.3 Fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering	48
5.4 Samlad strategi för förvaltning av statens områden	49
5.5 Förtydligande och ändring av nationella regelverk	50
5.6 Utveckling av infrastrukturen	50
5.7 Näringslivets utveckling	53
5.8 Areella näringar med kombinationer	55
5.9 Arbetskraftsförsörjning och kompetensutveckling	57
Kartor i färg	60

Sammanfattning

Länsstyrelsen redovisar i denna rapport förutsättningarna för hållbar utveckling i Södra Lapplandsfjällen. Rapporten innehåller förslag till insatser och åtgärder för att området ska bli mer attraktivt för boende, företag och besökare.

Samverkan mellan berörda och fortsatt arbete med utvecklingsfrågor har stor betydelse för hållbar utveckling. Insatser och åtgärder som berör området blir mer effektiva om arbetet samordnas på det sätt som beskrivs i rapporten.

Länets tillväxtprogram omfattar åren 2004-07. Inför arbete med framtida länsstrategiska program föreslås aktörerna samlas kring ett mer konkret utvecklingsprogram för Södra Lapplandsfjällen. Utvecklingen kan då följas upp och parternas ställningstaganden koordineras.

Möjligheter och hinder för hållbar utveckling

Tillväxt är en viktig drivkraft för hållbar utveckling. Besöksnäringens tillväxtför många bedöms avgöra möjligheterna att behålla och utveckla basservice, kommunikationer och annan infrastruktur i Södra Lapplandsfjällen. Test- och körskoleverksamheten i norra delen har stor utvecklingspotential. Kombinationssysselsättning är en förutsättning för många bofastas försörjning. Livsmiljöns attraktivitet påverkar intresset att bo kvar och flytta till området. Kvalitet i samhällsbyggandet är väsentligt för besöksnäringens utveckling och tillväxt.

Tillväxt som drivkraft för hållbar utveckling

Ekonomisk tillväxt skapas genom

- internationell och nationell attraktionskraft,
- entreprenörskap och kompetensutveckling,
- möjlighet till kombinationssysselsättning, och
- attraktiva livsmiljöer.

Områdets attraktionskraft har stärkts genom de senare årens satsningar på infrastruktur, jakt- och fisketuristisk verksamhet samt testverksamhet i och utanför området. Södra Lapplandsfjällen har numera mycket goda förbindelser med Stockholm och europeiska huvudstäder. Flygplatser i Vilhelmina, Storuman, Hemavan och Arvidsjaur betjänar området.

Projekten Lapland Fishing och Ten Top Fishing har inneburit en utveckling av internationell fisketurism. Fem fiskecentra har etablerats och samverkar om marknadsföringen. Entreprenörernas samarbete med samebyar och fiskevårdsföreningar har varit en viktig förutsättning för utvecklingen.

Sju högfjällshotell har kompletterats med företag och entreprenörer som breddat aktivitetsutbudet. Investeringar har gjorts och planeras i byarna Borgafjäll, Kittelfjäll, Hemavan och Tärnaby. Fortsatt utveckling avgörs av förmågan till gott värde, profilerade attraktioner och samverkan mellan aktörerna för att skapa fler besöksbäddar, förbättra infrastrukturen och bebyggelsens kvaliteter.

Tyngdpunkten i landets fjällturism ligger på vintersport. Omkring två miljoner personer i Sverige bedöms vilja åka skidor i fjällen. Eftersom siffran är relativt stabil bygger ökad attraktionskraft på att man kan locka fler gäster från andra länder samt att aktivitetsutbudet breddas och attraktionskraften ökar sommartid.

Borgafjällen

Förutsättningarna för besöksnäringens utveckling har på senare år förbättrats genom den övervägande unga befolkningen, att flera småföretagare har etablerat sig i området och genom projekterad tillbyggnad av Borgafjälls högfjällshotell. Föreslagen tvärväg mellan Borgafjällen och Saxnäs i Vilhelminafjällen skulle stärka möjligheterna för turistföretagen att expandera och minska kommunernas kostnader för dalgångarnas basservice.

Vilhelminafjällen

Kultsjödalens samiska profil föreslås stärkas genom ett internationellt samiskt kulturcentrum i Saxnäs och fortsatt utveckling av Fatmomakke kyrkstad. Nya vandringsleder föreslås i området. Byn Kittelfjäll i Vojmådalen utvecklar sin profil som Nordens mest kompletta utförsåkningsort för off-pist. Skogsvårdsstyrelsens projekt för ett miljöanpassat skogsbruk har fått stor internationell uppmärksamhet.

Tärnafjällen

Ambitionen är att Tärnaby-Hemavan ska bli av Sveriges fem främsta områden för vinterturism. Genom världsstjärnor som Ingemar Stenmark och Anja Pärson samt företagens och kommunens investeringar har området blivit en viktig motor för vinterturismen i Södra Lapplandsfjällen. Strategin är att åtgärder för ökad vinterturism ska vara utformade så att de gynnar besöksnäringen även sommartid. Boende och företagare i Tärnafjällens östra del har påbörjat ett utvecklingsarbete för att skapa fler arbetstillfällen och förbättra livsvillkoren i bygden.

Ammarnäsfjällen

Besöksnäringens utvecklingsmöjligheter har stärkts genom Ammarnäsrådets tillkomst, test- och körskoleverksamheten i angränsande områden samt arbetet för att etablera en bestående, tvärvetenskaplig forsknings- och mötesplats på Vindelfjälens forskningsstation. Kommunens och rådets ambition är att utveckla Vindelfjälens naturreservat till en samisk fjällpark med natur- och kulturturism.

Fortsatt process, förslag till insatser och åtgärder

Samverkan mellan berörda och fortsatt arbete med utvecklingsfrågor har stor betydelse för hållbar utveckling. För att arbetet ska bli effektivt de närmaste tio åren föreslås

- tydliga och uppföljningsbara mål för hållbar utveckling,
- ny modell för samverkan om fjällfrågor,
- fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering,
- samlad strategi för förvaltning av statens områden,
- förtydligande och ändring av vissa nationella regelverk, och
- prioriterade verksamheter för utveckling av infrastrukturen och näringslivet.

Tydliga och uppföljningsbara mål för hållbar utveckling

Av de 15 nationella miljömålen bedöms främst Storslagen fjällmiljö, Levande sjöar och vattendrag, Ett rikt odlingslandskap och God bebyggd miljö kunna påverkas genom insatser och åtgärder i Södra Lapplandsfjällen. Relevanta delmål till år 2010 bör konkretiseras på lokal nivå och kompletteras med sociala och ekonomiska mål för hållbar utveckling.

För att öka områdets attraktionskraft för boende och besökare föreslås tre övergripande och samverkande mål vara utgångspunkt för de närmaste årens insatser och åtgärder som berör området.

- God livsmiljö för unga,
- Internationellt besöksmål, och
- Aktiviteter året runt.

Ny modell för samverkan om fjällfrågor

Samverkan mellan rennäringen och andra intressen, fysisk planering och kommunal samverkan samt samverkan på länsnivå och nationell nivå har stor betydelse för hållbar utveckling i Södra Lapplandsfjällen.

Samverkan mellan rennäringen och andra intressen

Till varje fjällkommun bör knytas en handläggare som arbetar internt och externt för att så långt möjligt förena samiska och andra intressen. Kostnaden för handläggarens arbete föreslås finansieras av staten.

Samrådet mellan rennäringen och andra markanvändare behöver ges mer reellt innehåll och resultatet få större genomslag i praktiken. Parternas erfarenheter är att samrådet tar för mycket tid i förhållande till det resultatet som i allmänhet uppnås. Rennäringens företrädare anser att samråden alltför ofta är enkelriktad information.

För att höja samrådets kvalitet föreslås regeringen uppdra till länsstyrelserna att förtydliga begreppet samråd (innehåll varierar beroende på planeringssituation), utveckla metoder för samråd i olika planeringssituationer samt kvalitetssäkra samrådet (mandat, kompetens, tillvägagångssätt, dokumentation etc).

Fysisk planering och kommunal samverkan

Landets fjällregion berörs av fler riksintressen än andra delar av landet. För att klargöra hur önskvärd utveckling kan komma tillstånd utan att påverka riksintressen behövs betydande planeringsarbete i områden med motstående intressen. Kommunerna föreslås ges möjlighet att söka ekonomiskt stöd till det utvecklingsarbete som behöver göras för att skapa attraktiva miljöer för boende och besökare, god arkitektur och estetiska upplevelsevärden.

Samverkan på länsnivå

Företag, organisationer och myndigheter föreslås fortlöpande samverka om frågor som berör Södra Lapplandsfjällen. Formerna för samverkan behöver utredas ytterligare.

Samverkan på nationell nivå

För att öka samverkan på nationell nivå mellan olika intressenter i fjällregionen avser Fjälldelegationen att vartannat år anordna en konferens kring olika tema. Konferensen genomförs lämpligen i form av workshops.

Fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering

Boende, markägare, företag, samebyar och organisationer i Södra Lapplandsfjällen föreslås områdesvis samverka med kommunen och berörda länsorgan i en fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering.

Pilotprojekt

För att utveckla formerna för en sådan planering föreslås regeringen anslå medel till ett eller ett par lokala pilotprojekt i länet åren 2006-09. Syftet är att kommunerna, statliga och andra länsorgan tillsammans med lokala fjällråd ska bedriva ett långsiktigt utvecklingsarbete för olika delar av fjäll området. Råden föreslås bli den arena där utvecklingsfrågor fortlöpande behandlas på ett samlat sätt och gemensamt av företag, olika intressegrupper, myndigheter med flera. Efter utvärdering av pilotprojektet/-en ska erfarenheterna användas för liknande arbete i andra bygder.

Arbetsprocessen ska ha tydligt lokalt perspektiv och inriktas på att

- öka samverkan och dialog mellan olika aktörer (samebyar, företag, markägare, kommun, länsstyrelse med flera),
- konkretisera viktiga miljömål,
- föreslå kompletterande sociala och ekonomiska mål för hållbar utveckling,
- utveckla former för lokalt inflytande över förvaltningen av statens områden,
- utveckla planeringsmetoder för kvalitetstänkande och mångsidig användning av mark och vatten som kombinerar rumsliga aspekter med styrning i tid,
- föreslå hållbar användning av mark och vatten som främjar både tillväxt och bevarande, och
- utarbeta förslag till mångbruk av statens områden.

Samlad strategi för förvaltning av statens områden

Hållbar utveckling i Södra Lapplandsfjällen kräver en samlad strategi för länsstyrelsens förvaltning av statens områden. Tyngdpunkten bör förskjutas från enskilda upplåtelseformer till att möjliggöra lokalt samordnade och förankrade verksamheter som använder natur- och kulturmiljöer på ett hållbart sätt.

Därutöver behöver vissa frågor specialstuderas. Det gäller bland annat villkoren för kommersiell verksamhet och vilka krav som bör ställas på olika verksamhetsutövare.

Förtydligande och ändring av vissa nationella regelverk

För att identifiera hindrande bestämmelser och ge förslag till ändringar för rennäringen, jordbruk, småskalig livsmedelproduktion och naturturism föreslås regeringen tillsätta en arbetsgrupp med representanter för berörda verksamhetsutövare, kommunala, regionala och centrala myndigheter.

Regeringen föreslås utreda förutsättningarna att införa någon form av generell skoterledsavgift för att finansiera skötsel och underhåll av befintliga och nya skoterleder.

Prioriterade verksamheter för att utveckla infrastrukturen och näringslivet

För att utveckla infrastruktur och näringsliv av betydelse för Södra Lapplandsfjällen föreslås följande prioriterade verksamheter i framtida kommunala, länsomfattande och nationella planer och program.

- *Utveckling av infrastrukturen*
- Långsiktig flygtrafiklösning via Rikstrafiken,
- Lokalt anpassad kollektivtrafik,
- Förbättring av E 12, som ges TEN-status, riksväg 45 och väg 363,
- God framkomlighet och bärighet på statliga vägar,
- Ökat stöd till det enskilda vägnätet,
- Tvärväg mellan Borgafjällen och Vilhelminafjällen,
- Ökad trafik på Inlandsbanan,
- Persontrafik på järnvägen Storuman-Umeå när Botniabanan är utbyggd, och
- Utbyggnad av infrastruktur för mobiltelefoni.

- *Näringslivets utveckling*
- Insatser för att främja entreprenörskap,
- Förbättring av besöksnäringens organisation och kunskapsunderlag,
- Insatser för att främja samisk turistverksamhet,
- Utveckling av internationell jakt- och fisketurism,
- Åtgärder som underlättar företagens expansion på utländska marknader, och
- Miljöinriktad affärs- och teknikutveckling.

- *Areella näringar med kombinationer*
- Insatser för att främja rennäringen,
- Stöd till samebyarnas miljö- och terrängkörningsplaner,
- Extraordinärt stöd till jordbruket,
- Fjällanpassat skogsbruk och stöd till förädling av skogsråvara, och
- Åtgärder som underlättar kombinationssysselsättning.

- *Arbetskraftsförsörjning och kompetensutveckling*
- Utveckling av förmånliga lärlingssystem,
- Kompetensutveckling av turistföretag,
- Kunskapsuppbyggnad om natur- och kulturmiljön, och
- Forskning och information om hållbar utveckling.

1 Inledning

Länsstyrelserna i Dalarna, Jämtland, Västerbotten och Norrbotten har på regeringens uppdrag utarbetat ett miljö- och hushållningsprogram för landets fjällområde (i denna rapport benämnd fjällregionen).¹ Uppdraget redovisades i form av ett läns-gemensamt program och rapporter för varje läns fjällområde.

Denna rapport med tillhörande underlag överlämnades till regeringen efter beslut i länsstyrelsens styrelse den 19 september 2005.

1.1 Uppdraget

Bakgrund till uppdraget är bland annat regeringens strategi för hållbar utveckling perioden 2003-06.² Denna fokuserar på frågor som

- miljödriven tillväxt och välfärd,
- god hälsa – framtidens viktigaste resurs,
- en samlad politik för hållbart samhällsbyggande, och
- barn- och ungdomspolitik för ett åldrande samhälle.

Genom riksdagens miljöpolitiska beslut år 1999 lades en ny grund för det svenska miljöarbetet.³ 15 nationella kvalitetsmål ska nås inom en generation d v s senast 2025. För varje långsiktigt mål beslöt riksdagen år 2001 om 3-8 delmål till år 2010.⁴ Dessa syftar till effektivare energianvändning och transporter, giftfria och effektiva kretslopp samt god hushållning med mark, vatten och bebyggd miljö.

Länsstyrelserna gavs det övergripande ansvaret för mål- och uppföljningsarbetet i länen och att fortlöpande anpassa, precisera och konkretisera målen i dialog med kommuner, näringsliv och andra aktörer. Inriktningen mot hållbar utveckling skulle betonas i det fortsatta arbetet med infrastrukturplanering, regionala tillväxtavtal och strukturfondsprogram samt miljöfrågor lyftas fram som drivkraft för hållbar tillväxt.

Tillväxtpolitiska beslut år 2002 innebär en politik för hållbar utveckling i alla delar av landet.⁵ Attraktiv natur-, kultur- och livsmiljö anses bidra till tillväxt och utveckling genom att attrahera entreprenörer, företag och boende. Turismen uppges vara ett av flera strategiska områden för regional utveckling.

Regeringen framhåller i skrivelsen En samlad naturvårdspolitik att den regionala och lokala utvecklingen i många fall är en förutsättning för naturvård.⁶ Möjligheterna till samordning mellan naturvård och regional utveckling bör tas till vara och utvecklas. Naturvården kan bidra till att arbetstillfällen skapas till exempel genom att värdefulla naturområden drar till sig turister och genom lokal produktion baserad på naturresurser.

¹ Regeringens beslut 2002-11-28, M 2002/3879/Na och regleringsbrev år 2003.

² Regeringens skrivelse 2003/04:129 En svensk strategi för hållbar utveckling.

³ Proposition 1997/98 Svenska miljömål – miljöpolitik för ett hållbart Sverige.

⁴ Proposition 2000/01:130 Svenska miljömål – delmål och åtgärdsstrategier.

⁵ Proposition 2001/02:4 En politik för tillväxt och livskraft i hela landet, Regeringens skrivelse 2001/02:118.

⁶ Regeringens skrivelse 2001/02:173.

1.2 Geografisk avgränsning

Södra Lapplandsfjällen omfattar ett 10-12 mil brett och cirka 15 mil långt område väster om odlingsgränsen i Västerbotten. Det avgränsas i väster av Sveriges gräns mot Norge, i söder av gränsen mot Jämtland och i norr av gränsen mot Norrbotten. Områdets areal är 17 700 kvkm som i rapporten har delats in i

- Borgafjällen (Dorotea kommun väster om odlingsgränsen),
- Vilhelminafjällen (Vilhelmina kommun väster om odlingsgränsen),
- Tärnafjällen (Storumans kommun väster om odlingsgränsen), och
- Ammarnäsfjällen (Sorsele kommun väster om odlingsgränsen).

1.3 Arbetssätt

Tjänstemän inom länsstyrelsen har sedan hösten 2003 arbetat med denna rapport och tillhörande underlag (separat publikation). I en styrgrupp ingick Boel Jenssen (projektledare), Thomas Westerberg (näringsliv till december 2004), Björn Jonsson (miljö- och plan) och Lars Göran Brandt (förvaltning). Många på näringslivs-, miljö- och plan- samt förvaltningsavdelningarna lämnade synpunkter på rapporternas struktur och innehåll. Kartorna utformades av ChriStina Strömberg.

Kommunernas näringslivssekreterare och länsturistchefen bidrog vintern 2004 till analysen av olika verksamheters utvecklingsmöjligheter inom besöksnäringen. Kommuner, samebyar, företag och organisationer i Södra Lapplandsfjällen samt berörda länsorganisationer inbjöds att senast den 10 juni 2005 lämna synpunkter på länsstyrelsens förslag 2005-04-14 till huvudrapport.

Förslaget diskuterades med samebyarna vid länsstyrelsens årliga vårmöte med byarna. Synpunkter kom in från samtliga kommuner, fem av sex samebyar och en sameförening, Fjälljägarna Dorotea (Borgafjällen), Fjällbygdens Nybyggarförening och Naturskyddsföreningen i Vilhelmina (Vilhelminafjällen), Tärnafjällens företagarförening, Hembygdsföreningen Gratian, Fjälljägarna Storuman och Turistföretaget Fjällnära (Tärnafjällen) och Ammarnäsrådet (Ammarnäsfjällen) samt Skogsvårdstyrelsen, Försvarmakten norra distriktet, Vägverket region norr, Svenska Samernas Riksförbund och ALMI Företagspartner.

Länsstyrelsens styrgrupp ingick i den arbetsgrupp som utarbetade ett gemensamt miljö- och hushållningsprogram för landets fjällområde. Inom ramen för detta arbete gjordes våren 2004 en enkät till centrala myndigheter och riksorganisationer vars verksamhet berör fjällregionen. En hearing hölls därefter med myndigheterna och en med organisationerna. Hösten 2005 kartlades aktuell och pågående fjällrelaterad forskning. Representanter för Boverket, Energimyndigheten, Glesbygdsverket, Jordbruksverket, Naturvårdsverket, Nutek, Riksantikvarieämbetet, Turistdelegationen, Sametinget och Vägverket ingick i en referensgrupp för det länsgemensamma arbetet.

Vid ett möte med länsstyrelsens styrgrupp lämnade kommunalråden i Dorotea, Vilhelmina, Storumans och Sorsele kommuner synpunkter på ett utkast 2005-04-04 till länsgemensamt program.

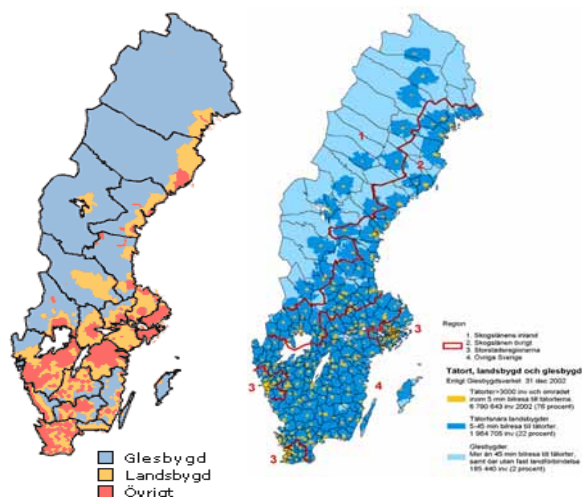
2 Områdets särdrag

Karaktistiskt för Södra Lapplandsfjällen och övriga delar av fjällregionen är få bofasta och vidsträckta obebodda områden. Stora delar av regionen är basområde för samisk kultur och näringsverksamhet med höga och känsliga natur- och kulturmiljövärden. Staten dominerar som markägare och förvaltare. Turismen har stor betydelse för näringslivet.

2.1 Få bofasta och vidsträckta obebyggda områden

I fjällregionen bor drygt 45 000 invånare varav 20 000 i Kiruna centralort. Regionen omfattar från söder till norr betydande geografiska delar av glesbygdskommunerna Älvdalen och Malung (Dalarna), Härjedalen, Berg, Åre, Krokom och Strömsund (Jämtland), Dorotea, Vilhelmina, Storuman och Sorsele (Västerbotten), Arjeplog, Jokkmokk och Gällivare (Norrbotten) samt landsbygdskommunen Kiruna (Norrbotten).⁷

Fjällborna hör till de 13 procent av landets befolkning som enligt länsstyrelserna bor i glesbygd (kartan till vänster).⁸ Kiruna centralort med omgivande landsbygd är den enda orten som med omland inom fem minuters bilresa har fler än 3 000 invånare.⁹

Länsstyrelserna

Glesbygdsverket

	Antal bofasta i fjällområdet	Kvinnor procent	Män procent	Antal bofasta i fjällkommunerna	Andel i fjäll- området procent
Dalarna	3 483	49	51	18 108	19
Jämtland	12 452	48	52	55 967	22
Västerbotten	4 258	45	55	20 390	21
Norrbotten	5 317	45	55	51 550	10
Totalt	25 510			146 015	

Uppgifterna i tabellen avser år 2003 och har tagits fram av Glesbygdsverket.

⁷ Glesbygdskommuner har enligt kommunförbundet färre än 20 000 invånare och fem invånare per kvadratkilometer.

⁸ Länsstyrelsernas definition har funnits sedan år 1994 för att avgränsa områden inom vilka företag är berättigade till landsbygdstöd. Varje länsstyrelse har gjort sin egen tolkning av stödberättigade områden från olika utgångspunkter.

⁹ Enligt Glesbygdsverket finns grundläggande service och viss arbetsmarknad i orter som med omland inom fem minuters bilresa har fler än 3 000 invånare.

Boende i Södra Lapplandsfjällen

I området bor cirka 4 000 personer varav mer än hälften i Tärnafjällen. Bebyggda och obebodda områden framgår av karta 2. Tärnaby är enda tätort enligt SCB:s definition (högst 200 meter mellan husen och minst 200 invånare).

Antal och andel boende varierar mellan kommunerna. Betyddigt större andel i Storuman kommun bor i fjällområdet (32 procent) än i Dorotea, Vilhelmina och Sorsele kommun (14-16 procent).

Vilhelminafjällen hade lägst (43 procent) och Ammarnäsfjällen störst (49 procent) andel kvinnor.

	Antal boende i fjällområdet	Kvinnor procent	Män procent	Antal boende i kommunerna	Andel i fjällområdet
Borgafjällen	449	45	55	3 226	14
Vilhelminafjällen	1 250	43	57	7 588	16
Tärnafjällen	2 148	47	53	6 595	32
Ammarnäsfjällen	411	49	51	2 981	14
Totalt	4 258	45	55	20 390	21

Befolkningsutveckling

Åren 1999-2003 minskade antal bofasta med sju procent. Minskningen var dubbelt så stor i Borgafjällen och Ammarnäsfjällen (10 procent) som i Tärnafjällen (5 procent).

Befolkning år	1999	2000	2001	2002	2003	Minskning procent
Borgafjällen	498	483	467	458	449	10
Vilhelminafjällen	1 366	1 369	1 323	1 286	1 250	8
Tärnafjällen	2 270	2 228	2 191	2 174	2 148	5
Ammarnäsfjällen	457	456	428	414	411	10
Totalt	4 591	4 536	4 409	4 332	4 258	7

Åren 1978-2003 minskade fjällkommunernas befolkning med 14-24 procent, minst i Vilhelmina och mest i Sorsele kommun.

Kommun/Region	Antal		Förändring antal	Förändring
	1978	2003	1978-2003	1978-2003
Dorotea	3 939	3 226	-713	-18,1
Vilhelmina	8 772	7 588	-1 184	-13,5
Storuman	8 352	6 595	-1 757	-21,0
Sorsele	3 944	2 981	-963	-24,4
Totalt	25 057	20 390	4 667	- 18,6

Se vidare Rapportunderlag avsnitt 2.1 Befolkning och sysselsättning.

2.2 Basområde för samisk kultur och näringsverksamhet

Södra Lapplandsfjällen är en del av Sápmi-Sameland med totalt omkring 40 000 samer i Norge, 20 000 i Sverige, 6 000 i Finland och 2 000 i Ryssland. Samerna hör till norra halvklotets urbefolkningar.

Traditionella samiska näringar är renskötsel, jakt, fiske och hemslöjd. Under senare år har allt fler samer börjat arbeta med turism.

Stora delar av Södra Lapplandsfjällen är samiska kulturlandskap med övergivna och använda boplatser, renvaktarstugor, hagar för märkning, skiljning och slakt etc. Sommarvisten har bebyggelse från olika tider, stort kulturhistoriskt och socialt värde. Offerplatser och andra heliga namngivna platser förekommer rikligt. Renskötseln och livet i naturen har utvecklats under lång tid och är av central betydelse för det samiska språket och folket.

Till områdets märkligaste kulturmiljöer hör kyrkstäder, kapellplatser och andra exempel på äldre samisk byggnadskultur. Museer, hembygdsgårdar och konstnärsateljéer berättar om samisk renskötsel- och nybyggarkultur. Samiska miljöer började rustas upp på 1970-talet och verksamheten har varit relativt omfattande jämfört med andra län.¹⁰

Kåtan är den byggnad som starkast förknippas med samisk kultur. Den användes till bostad (bostadskåta), att hysa getter (getkåta) samt att röka kött och fisk (rökkåta). Äldre visten består ofta av en blandning av kåtor, timrade bodar och förråd. Höst- och vårvisten har torvkåtor och förråd samt sommar- och vintervisten flyttbara kåtor. Många visten har använts under mycket lång tid.

Förråd finns i flera varianter. Njalla är en timrad bod på en hög stubbe, stolpe, sten eller liknande. Buerie eller åjtte, vanligast hos sydsamer, är en byggnad på fyra stolpar eller andra stöd. Bodar på höga stubbar med rotbenen kvar benämns ofta gåsfotsbod. Bodar på fyra ben förekommer på nybyggen och kan vara mycket gamla. Till skillnad från stationära kåtor i torv eller timmer har timrade bodar ofta gått i arv och flyttats mellan visten, nybyggen och kyrkstäder. Enklare förråd står i allmänhet på ett eller flera ben som växt på platsen. På benen finns en plattform av stänger eller kvistar.

Bostadskåta och förråd av rundtimmer

Bostadskåta av bågstängstyp

Stolpbod (gåsfotsbod)

¹⁰ Rapport Bevarande av samiska miljöer i Västerbottens län. Länsstyrelsen meddelande 2002:4.

Renskötsel bedrivs olika perioder av året inom drygt en tredjedel av landets yta (renskötselområdet). Vissa marker får användas hela året (året-runt-marker), andra under perioden 1 oktober - 30 april (vinterbetesmarker). I Södra Lapplandsfjällen får renskötsel bedrivas året runt av medlemmar i sex av länets sju samebyar: Vilhelmina Södra, Vilhelmina Norra, Vapsten, Ubmeje, Ran och Gran (karta 3).

Samebyn är en ekonomisk sammanslutning vars medlemmar har rätt att utöva renskötsel, jaga och fiska, ta ved etc på både privat och statlig mark inom sitt geografiska område. Byns uppgift är att organisera och leda renskötseln i samebyn och att företräda medlemmarna i frågor om renskötselrätten och andra gemensamma intressen. Renskötselrätten grundar sig på urminnes hävd. Vem som är medlem avgörs i första hand av samebyn.¹¹

Hjordarna gör årstidsbundna vandringar i öst-västlig riktning mellan betesmarker i hela länet. Vandringarna sker instinktivt och styrs främst av sökandet efter föda. Kalvningen sker i fjällområdet, ofta i ungefär samma område varje år.

För att informera allmänhet och näringsidkare om samebyarnas användning av mark och vatten har länsstyrelsen i samarbete med samebyarna tagit fram ett digitalt kartskåp, www.ren2000.se. Det visar översiktligt flyttleder, rastbeten, svåra passager och kalvningsland samt samebyars skiljnings- och slaktanläggningar, hagar för kalvmärkning, renvaktarstugor och sommarvisten.

Renskötselns företags- och åldersstruktur är förhållandevis god. För att försörja sig på renskötsel bör ett rennäringensföretag ha omkring 600 renar. Medelinnehavet i länet är drygt 500 renar per företag.

Rennäringens ekonomiska förutsättningar har försämrats under det senaste året bland annat på grund av import av renkött från Ryssland och kött från hägnat vilt.

Viktiga inkomster vid sidan av renskötseln är försäljning av fisk, vilt och konsthantverk samt turistisk verksamhet. En del same, främst kvinnor, bedriver turistisk verksamhet i kombination med renskötsel. Företagen erbjuder deltagande i samiskt vardagsliv, vandring med tamrenar och besök i samevisten.

Se vidare Rapportunderlag avsnitt 2.5 Rennäringens användning av mark och vatten.

¹¹ Rennäringslagen har ingen definition av vem som är same. Frågan avgörs av länsstyrelsen i vissa ärenden.

2.3 Höga och känsliga natur- och kulturmiljövärden

Ångermanälven, Umeälven och Vindelälven med biflöden utvidgas överraskande till stora sjöar, skärgårdslandskap och slingrande deltalandskap. Detta bidrar till Södra Lapplandsfjällens storslagna och omväxlande karaktär.

Vardofjällen

Vindelälvens övre lopp

Kalfjäll

Området har en femtedel av landets kalfjäll. De är lägre och mer avrundade än de närliggande norska. Högsta topparna är mellan 1 522 och 1767 meter över havet och höjdryggarna enkla att nå för människor och djur. Marken är mindre stenig än i Norrbotten och hedarna ofta gräsbevuxna. Under barmarksperioden är stora delar tillgängliga för vandrare.

På kallfjäll och i gränsen till björkskog har man funnit de äldsta boplatser som arkeologer kan härleda till samisk kultur. De dateras till tiden mellan 500 och 1700 efter Kristus, flertalet till vikingatid och tidig medeltid.

Vattenlandskap

Över 5 000 sjöar och hundra större vattendrag är värdefulla resurser för landskapsbilden, för färder med båt och kanot, fisketurism och husbehovsfiske samt djurs och växters ekosystem. I området finns röding, harr, öring, kanadaröding, lax, sik, gädda, abborre och lake. Fiskproduktionen i kilo per hektar är lägre än i inlandet och kustnära områden, lägst i högt belägna vatten.

Skogslandskap

Fjällbjörksskog med inslag av gråal, rönn, asp, sälg och andra videarter breder ut sig över stora arealer. I öster finns länets största, av senare tiders skogsbruk opåverkade skogar. Gran dominerar och tall finns främst i Ammarnäsfjällen. Omfattande areal naturskog av hög ålder betyder mycket för faunan, floran och jaktturismen. Många tallar är äldre än 500 år och tillhåll för kungsörn och havsörn. Jakt tillåts på björn, älg, bäver, hare, ripa, järpe, orre, tjäder, krika, bläsand, ringduva och morkulla.¹²

I fjällbjörksskogen och längs äldre samiska flyttleder finns många spår efter det samiska kulturarvet. Betesgynnad flora visar var äldre renvallar och rengården har legat.

¹² Jakttiderna framgår av Rapportunderlag avsnitt 2.3 Attraktiva jaktmarker.

Jordbrukslandskap

Södra Lapplandsfjällens begränsade åker-, ängs- och betesmarker består av åker, fjällhårdvallar, slåtter- och betesängar, fäbodbeten och fria skogsbeten (karta 4). Hävdade slåtter- och betesmarker är områdets mest artrika naturmiljöer och beroende av lien eller mulen.

På fäbodar och tidiga nybyggen finns många lämningar efter samiska bosättningar.

Värdefulla natur- och kulturmiljöer

Att vegetationsperioden är kort kompenseras till viss del av att solen skiner länge under sommaren. Flera växter och djur finns endast i fjällen och andra alpina miljöer. Stora delar av Södra Lapplandsfjällen har växtlighet och fågelliv av så stort värde från europeiskt perspektiv att riksdagen har beslutat att de ska ingå i det europeiska nätverket Natura 2000 (karta 5).¹³

Av hänsyn till väglösa områdens natur- och kulturvärden är de av riksintresse som obrutna fjällområden (karta 6). Nationalälven Vindelälven samt sträckor i Ångermanälven och Umeälven med tillhörande vattenområden, källflöden och biflöden är av samma skäl skyddade mot vattenkraftsutbyggnad (karta 7).

Länets äldsta boplatser har påträffats på en klippa i Tärnasjön (Ammarnäs-fjällen) och dateras till omkring 6 000 före Kristus. Landskapet bär många spår och lämningar efter människor som levde i och färdats genom området i årtusenden. Senare års fornminnesinventeringar och forskning visar hög täthet fornlämningar. Jägares och fiskares boplatser för 8-10 000 år sedan har påträffats.

Många kulturmiljöer som används idag har förhistoriska och historiska lämningar. Flera nybyggen, kyrkor, kapell, kyrk- och skolkåtor har bevarats. Förändringar som påverkar kulturmiljöerna måste ske varsamt.

Se vidare Rapportunderlag avsnitt 2.3 Besöksbäddar och attraktioner.

2.4 Staten äger och förvaltar stora områden

Staten äger omkring 70 procent av Södra Lapplandsfjällens areal dvs drygt 12 000 kvkm (karta 8). Cirka 60 procent är naturreservat (karta 9) och/eller områden som ingår i det europeiska nätverket Natura 2000 (karta 5). Länsstyrelsen förvaltar naturreservaten. Statens fastighetsverk bedriver skogsbruk på omkring 1 000 kvkm och förvaltar ytterligare 400 kvkm skogsmark utanför reservaten.

Länsstyrelsen upplåter mark och vatten till jakt och fiske om det kan ske utan avsevärda olägenheter för rennäringen. Omfattande upplåtelser till småviltsjakt och sportfiske sker till allmänheten samt till ortsbornas husbehovsfiske. Omkring 1 200 bofasta jagar älg på statens mark. Mark upplåts även till jordbruk, fjällägenheter, fritidshus, stugor, kojor etc.

¹³ Som underlag för strategisk naturvårdsplanering och bevarandeplaner pågår flygbildstolkning och inventering i fält av olika naturtypers utbredning samt sällsynta växters och djurs förekomst. Bevarandeplaner som beskriver naturvärden och behovet av skyddsåtgärder upprättas i samverkan med markägare, berörda aktörer och myndigheter. Arbetet ska följas upp år 2007 och därefter vart sjätte år.

Naturresevat

Länsstyrelsen upprättar skötsel- och förvaltningsplaner för reservaten, inventerar fauna och flora, informerar om natur- och kulturmiljövärden samt utövar tillsyn. Verksamheten är omfattande och avser underhåll av sommar- och vinterleder med tillhörande informationstavlor, grillplatser, broar, vindskydd och stugor. I uppdraget ingår även uppgifter som drift av två Naturum och en forskningsstation, utfodring av fjällräv, samarbete med polisen om åtgärder mot faunakriminalitet etc.

De flesta heltidsanställda naturbevakare, som också har jakt- och fisketillsyn, samt timanställd personal bor i fjällområdet. Länsstyrelsen köper tjänster av företag och boende i området för skötsel och underhåll av broar och andra anläggningar.

Småviltsjakt och fiske

Länsstyrelsen upplåter merparten av statens områden för allmän jakt på ripa, tjäder, orre med flera skogshöns. Service och information finns på 2-3 försäljningsställen i varje större dalgång. Information finns även på länsstyrelsens hemsida.

Många fiskevatten upplåts till allmänheten för sportfiske. Omfattande upplåtelser sker även till ortsbor av fiske för husbehov (högst 10 nät i ett vatten). Upplåtelser till fisketuristisk verksamhet förekommer i begränsad omfattning.

Markupplåtelser

Länsstyrelsen upplåter mark i Södra Lapplandsfjällen till privatpersoner, intresseföreningar, företag och kommuner för byggnader av olika slag. Jakt- och fiskekojor är vanligast men även andra bostadsbyggnader och anläggningar förekommer.¹⁴

Länsstyrelsen är restriktiv till att uppföra byggnader på statens mark, särskilt i väglösa områden och orörd fjällmiljö.

Fastighetsverkets skogsbruk

Fastighetsverket bedriver skogsbruk på knappt 1 000 kvkm. Arealen fördelas på kommun enligt tabellens vänstra spalt (hektar). Total areal inkluderar vatten, impediment och övrig kartlagd mark som förvaltas av fastighetsverket utanför naturresevaten.

Kommun	Skogsmark	Total areal
Sorsele	18 216	25 396
Storuman	22 282	31 065
Vilhelmina	36 301	50 610
Dorotea	20 284	28 278
Summa	97 083	135 349

Verket följer FSC:s principer och nationella kriterier för kvalitetsmärkt skogsbruk. Timret säljs huvudsakligen i inlandet för att bidra till virkesförsörjningen.

Naturvårdsverket föreslog nyligen att 200 kvkm skog i Södra Lapplandsfjällen undantas från skogsbruk.¹⁵ Fastighetsverket är berett att frivilligt avstå de flesta områden, utom ungskogar och yngre gallringsskog som saknar urskogskvalitéer.

Se vidare Rapportunderlag avsnitt 2.6 Förvaltning av statens områden.

¹⁴ Renvaktarstugor och andra anläggningar för renskötselns behov får enligt rennäringslagen uppföras efter anmälan.

¹⁵ Rapport Skyddsvärda statliga skogar, Naturvårdsverket 2004.

2.5 Näringslivets inriktning mot turism

Södra Lapplandsfjällens företag arbetar huvudsakligen med renskötsel, turism, offentlig service, jord- och skogsbruk, livsmedelproduktion, bygg- och anläggningsverksamhet, forskning och utbildning samt handel, transporter och annan lokal service.

Näringslivet domineras av besöksnäringen och de verksamheter som hör till denna. De flesta besökare bor i byarna Borgafjäll (Borgafjällen), Saxnäs, Klimpfjäll och Kittelfjäll (Vilhelminafjällen), Tärnaby och Hemavan (Tärnafjällen) och Ammarnäs (Ammarnäsfjällen).

Borgafjäll (Borgafjällen)

Borgafjällen Hotell och Anläggningar AB äger Hotell Borgafjäll, merparten av ett helikopterföretag samt byns liftanläggningar. Företaget och en husvagnscamping (Polarbyn) ingår i Lappmarkens Turism som bildades år 2000 av turistföretag med flera i Åsele, Dorotea och Vilhelmina kommuner.

Saxnäs, Klimpfjäll och Kittelfjäll (Vilhelminafjällen)

De största företagen i byarna Saxnäs och Klimpfjäll (Kyrkans fjällgård, Kultsjögården, Saxnäs Shipping, Saxnäsgården och Klimpfjälls högfjällshotell) är medlemmar i Lappmarkens Turism. Även Kittelparken, Hotell Granen och Hotell Kittelfjäll är medlemmar i föreningen.

Hemavan och Tärnaby (Tärnafjällen)

Skidbackar och de flesta hotell i byarna Hemavan och Tärnaby ägs av företaget Strömme Fjäll och Aktivitet AB med säte i Stockholm. Omkring 70 mindre företag med inriktning på hotellverksamhet, lägenheter och fritidshus samt aktiviteter och service är medlemmar i Tärnafjällens PR-förening. Föreningen sköter sedan 1990-talet marknadsföring och utvecklingsarbete i området.

Ammarnäs (Ammarnäsfjällen)

I området finns omkring 30 företag exklusive renskötselföretag. Företagen är organiserade i Ammarnäsbygdens företagarförening, föreningen Gemenskapsföretag i Ammarnäs samt Ran och Gran sambeyar. Gemenskapsföretag i Ammarnäs samordnar besöksnäringen och svarar för turistinformation.

Besökare erbjuds boende på byns högfjällshotell (Ammarnäsgården) och vårdshus samt i vandrarhem, flera stugbyar, husvagnsparkering vid skidanläggningen och en camping i byn Kraddsele. Ammarnäs Fiskecentrum AB, Ammarnäsfjällens Islandshästar, Fjällhästen AB, Lapplandssafari AB är upplevelseföretag med produkter som certifierats av Naturens Bästa. Fiskecentrum, två jaktarrangörer samt fisk- och jaktguider arbetar med jakt- och fisketurism. Helikopter- och båttransporter erbjuds i byns omgivning.

Se vidare Rapportunderlag avsnitt 2.3 Besöksbäddar och attraktioner.

3 Möjligheter och hinder för hållbar utveckling

Hållbar utveckling omfattar en social, en miljömässig och en ekonomisk dimension d v s människa, miljö och ekonomi. Synsättet att dimensionerna är likvärdiga och hållbar utveckling uppstår i överlappningen mellan dessa ligger till grund för EU:s arbete, länets arbete med regional utveckling och denna rapport. Begreppet hållbar utveckling lanserades i Brundtlandsrapporten år 1987 som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov.¹⁶ Uttrycket hållbar är ungefär synonymt med uthållig.

Socialt hållbar utveckling innebär stabila sociala förhållanden. Med miljömässigt hållbar utveckling menas en utveckling av infrastruktur, bebyggelse, näringsliv etc inom de gränser som naturen tål. Ekonomiskt hållbar utveckling innebär att förutsättningarna för den ekonomiska utvecklingen är stabila över tiden.

För att den sammantagna utvecklingen ska vara hållbar måste samtliga tre aspekter uppfyllas. Hållbar utveckling är det område där dimensionerna överlappar varandra. Utvecklingen rör sig i hållbar riktning desto mer de tre dimensionerna överlappar varandra och i bästa fall sammanfaller de.

3.1 Tillväxt som drivkraft för hållbar utveckling

Tillväxt är en viktig drivkraft för hållbar utveckling. Besöksnäringens tillväxtförmåga bedöms avgöra möjligheterna att behålla och utveckla basservice, kommunikationer och andra verksamheter i Södra Lapplandsfjällen. Test- och körskoleverksamheten i norra delen har stor utvecklingspotential. Möjlighet till kombinationssysselsättning är en förutsättning för många bofastas försörjning. Livsmiljöns attraktivitet påverkar intresset att bo kvar och flytta till området. Kvalitet i samhällsbyggandet är väsentligt för besöksnäringens utveckling och tillväxt.

Ekonomisk tillväxt skapas genom

- nationell och internationell attraktionskraft,
- entreprenörskap och kompetensutveckling,
- möjlighet till kombinationssysselsättning, och
- attraktiva livsmiljöer.

Nationell och internationell attraktionskraft

Besökare till Södra Lapplandsfjällen kommer främst från Norrlandskusten, Helgeland och Nordland i Norge. Vasaregionen i Finland och Mälardalen är också viktiga marknadsområden. Attraktiviteten har stärkts internationellt genom satsningar på infrastruktur, jakt- och fisketurisk verksamhet samt testverksamheten i och utanför området. Södra Lapplandsfjällen har numera mycket goda flygförbindelser med Stockholm och andra huvudstäder.¹⁷

¹⁶ Världskommissionen för miljö och utveckling, 1988.

¹⁷ För att stärka flygförbindelserna med de fyra flygplaster som betjänar Södra Lapplandsfjällen samarbetar länsstyrelser och kommuner i Norrlands inland inom organisationen UFNI (Utvecklingsflyg i Norrlands inland) med de kommunala flygplatser som finns i Sveg (Jämtland), Vilhelmina, Storuman och Lycksele (Västerbotten) samt Arvidsjaur, Gällivare och Pajala (Norrbottnen).

Flygresenärer till Tärnafjällen landar i ett magnifikt deltalandskap i Umeälven.

Flygplatsen syns till vänster om vägen en bit över centrum i bilden. Företaget Swedline trafikerar Arlanda två dagar i veckan.

Kommunikationerna har förbättrats genom utbyggnad av Hemavans flygplats och upprustning av väg 1132 mellan Tärnafjällen och Sorsele centralort. Förbindelserna med Norge förbättras av pågående tunnelbygge under Umskaret i Norge samt vägförbättringar mellan Kittelfjäll (Vilhelminafjällen) och Skalmodal i Norge. Det finns planer att utvidga chartertrafiken mellan kontinenten och Arvidsjaur's flygplats att omfatta även sommaren.

Byar med många bäddar och hög sysselsättning under delar av året har huvudsaklig tyngdpunkt på vintersport. Omkring två miljoner personer i Sverige har bedömts vilja åka skidor i fjällen. Då siffran är relativt stabil bygger ökad attraktionskraft på att man kan locka fler gäster från andra länder samt att aktivitetsutbudet breddas och attraktionskraften ökar sommartid.

Vidsträckt och vänlig natur jämfört med andra alpina områden har blivit intressant att vandra och åka skidor i. Samisk kultur och näringsverksamhet upplevs exotisk och lockande. Otillgängliga områden kan användas för vildmarksturism.

Byarna Borgafjäll, Saxnäs, Klimpfjäll, Kittelfjäll, Tärnaby, Hemavan och Ammar-näs har kompletterats med företag och entreprenörer som breddat aktivitetsutbudet. Investeringar har gjorts och planeras av Hotell Borgafjäll. Företaget Strömma investerar i Hemavan och Tärnaby. Turismens ekonomiska betydelse i området runt byarna har legat på samma nivå under 1990-talet men har ökat starkt de tre senaste åren.¹⁸

Den fortsatta utvecklingen avgörs av förmågan till gott värdskap, profilerade attraktioner och samverkan mellan olika entreprenörer för att finansiera fler gästbäddar i anläggningar av hög kvalitet. Utbyggnad av infrastruktur och annan samhällsbyggnad fordrar medveten planering för att svara mot de krav på god kvalitet och funktion som är en förutsättning för besöksnäringens tillväxt.

Fiske och jakt lockar besökare hela året. Sommartid erbjuder natur- och kulturlandskapet många upplevelser. Naturreservaten med stort inslag av samiska kulturmiljöer är attraktiva miljöer för vandring, cykling, ridning, grottbesök etc.

¹⁸ Statistik från Resurs AB.

Områden med få besökare kan utvecklas genom olika former av natur- och kulturturism. Rätt utformad kan verksamheten förenas med rennäring och att värdefulla natur- och kulturmiljöer inte påverkas negativt.

Mindre besökta turistområden med små turistföretag måste generellt sträva efter att bli bättre på det som man är bra på. De har små förutsättningar att konkurrera med välbesökta områden och måste utveckla en egen profil för att stärka sin image. Ofta gäller det att vara bäst på något för att synas i konkurrensen om besökarna.

Genomförda insatser för att attrahera funktionshindrade har ännu inte slagit igenom. Vandringsleder och raststugor innebär goda möjligheter för personer med utländsk härkomst att upptäcka svensk natur. En intressant målgrupp är även de många äldre än 55 år som har gott om pengar och är nyfikna på upplevelser.

Småskalig, hantverksmässig och miljömedveten förädling av livsmedel kan med modern teknik skapa produkter med en smak, karaktär och kvalitet som industriellt tillverkade produkter inte kan erbjuda. Unika matupplevelser ökar områdets attraktivitet.

Hinder

Brist på riskkapital och tillgång till lån för investeringar är ett betydande hinder för tillväxt. Finansiering av tillkommande byggnader och anläggningar försvåras av att bankerna ofta värderar dessa till 30-40 procent av faktiska produktionskostnader. Bankernas nya förmånsrättsregler har ökat problemen. Finansieringssituationen försvårar möjligheterna att uppnå god kvalitet i samhällsbyggandet.

Beläggningen på befintliga turistanläggningar är genomgående låg jämfört med de riktvärde som finns för branschen som helhet. Flera anläggningar är slitna och motsvarar inte dagens krav. Ägarna har svårt att finansiera de förbättringar som behöver göras, framför allt för att tillgodose utländska och äldre gästers önskemål.

Naturturismen utveckling förutsätter att både privat och statligt ägda områden kan användas av turistföretag. Föreskrifter för naturreservaten kan oavsiktligt vara hinder för kommersiell turistverksamhet. Omfattande arealer ingår i det europeiska nätverket Natura 2000 och många vet inte vad som är tillåtet i dessa områden.

Preparerade skidspår och skoterleder, broar, vindskydd och stugor är betydelsefulla för ett fungerande turistområde och används av små turistentreprenörer. Många anläggningar underhålls och sköts av staten genom länsstyrelsen. Resurser saknas för att tillgodose besökarnas krav på utformning, underhåll och drift.

Småskalig naturturism försvåras av regler för tillredning av måltider i naturen etc. Enklare och smidigare hantering efterfrågas av många mindre företag. Reglerna för förädling av lokalt producerade livsmedel som förhöjer upplevelsen för besökaren uppfattas av flera enskilda aktörer som krångliga och begränsande.

Miljövänliga fordon behöver utvecklas för att transportera besökare stora avstånd mellan attraktiva natur- och kulturmiljöer utan att påverka dessa negativt.

Entreprenörskap och kompetensutveckling

Attityder och investeringsvilja har stor betydelse för utvecklingen av befintliga företag och tillkomsten av nya företag. Allmänt positiv inställning i bygden och tron på vad man själv kan åstadkomma skapar en positiv företagaranda. Motsatt inställning "det går inte" förlamar och passiviserar även den företagsamme.

Framgångsrika företag har

- en bärande idé,
- prisvärda produkter,
- kunskap och kompetens om den marknad som man avser att verka på,
- kvalitet och långsiktighet i verksamheten, och
- ett väl utvecklat ledarskap och värdskap.

Hinder

Okunskap om olika utvecklingsvägar för besöksnäringen begränsar intresset för entreprenörskap. Riktade insatser som främjar entreprenörskap saknas, särskilt för dem som vill starta natur- och kulturturistisk verksamhet.

Intresset har varit svagt att använda enskildas och allmänningars skogar för kommersiella verksamheter. En av orsakerna kan vara svårigheter att komma överens mellan markägarna och inom allmänningarna.

Antalet samiska turistföretag är relativt få. Bland renskötande samer bedöms främsta förklaringen vara brist på tid och på initiativkraft. Renskötsel kräver mer än heltidsarbete. Många känner osäkerhet för att byta yrkesinriktning och vill helst fortsätta att arbeta som renskötare.

Möjlighet till kombinationssysselsättning

Kombinationssysselsättning är en förutsättning för att många renägare, ägare av jordbruksfastigheter, butiksägare och turistföretagare ska överleva.

Våren 2004 tillsattes en parlamentarisk kommitté för att identifiera hinder och möjligheter för ett mer mångsidigt företagande med jordbruket som bas. Förslag till långsiktig strategi lämnas senast 30 nov 2006.

Miljö- och näringsministrarna har framhållit vikten av att naturreservat och andra skyddade områden används mer mångsidigt. Naturen, även skyddade områden, är en resurs för såväl bevarande som utveckling vilken ofta kan förenas med skyddets syfte.

Attraktiva livsmiljöer

För att ungdomar och andra ska bo kvar och utsocknes vilja flytta in måste finnas viss basservice och acceptabla kommunikationer med omvärlden. Tillgång till fritidsaktiviteter och nöjen, social sammanhållning och delaktighet i beslut som styr utvecklingen har betydelse för att livsmiljön ska upplevas attraktiv.

Konkurrensen om besökare från andra länder ställer krav på attraktiv fysisk miljö. Samhällsbyggnad och service måste tillgodose utländska gästers anspråk på upplevelsevärden. För att erbjuda god arkitektur och estetiska värden behöver bebyggelsen anpassas till potentiella besökares anspråk. Kvalitetshöjande insatser måste göras i flera byar.

Hinder

Befolkningen i Södra Lapplandsfjällen fortsätter att minska och andel äldre ökar. Därigenom försämras underlaget för skolor, omsorg och kommersiell service. Färre invånare minskar även underlaget för kollektivtrafik. En negativ spiral skapas, området förlorar i attraktionskraft och färre flyttar in. Basservice och kommunikationer har i vissa glest bebodda områden nått en nivå som påtagligt hämmar utvecklingen.

Kommunernas bristande resurser till planering och kommunala investeringar försvårar kvalitetshöjande insatser i samhällsbyggandet.

3.2 Generella hinder för hållbar utveckling

Många företagare och boende upplever konflikter mellan miljömål och andra mål för samhällsutvecklingen samt att länsstyrelsens många roller är otydliga och svåröverskådliga. Arenor saknas för gemensamt fortlöpande utvecklingsarbete. Långsiktiga flygtrafiklösningar och nödvändiga investeringar i transportsystemet är ännu inte finansierade.

Målkonflikter

Många boende och verksamma i Södra Lapplandsfjällen uppfattar att nationella miljömål hindrar lokal utveckling och ekonomisk tillväxt. Myndigheters beslut anses i alltför hög grad grundas på miljömål och att andra aspekter på hållbar utveckling förbigås.

Länsstyrelsens många roller

Länsstyrelsens verksamhet omfattar myndighetsutövning, vård och skötsel, markägaruppdrag, fysisk planering och regional utveckling. Myndighetens många roller upplevs av företagare och boende som otydliga och svåröverskådliga. För att kommunerna och lokala aktörer ska involveras i förvaltningen av statens områden krävs en mer samlad förvaltningsstrategi.

Arenor för gemensamt utvecklingsarbete

Nationella och regionala miljömål, mål inom olika samhällssektorer, lagstiftning samt regional och kommunal planering är inte tillräckliga drivkrafter för hållbar utveckling. För att förena natur- och miljöintressen med näringslivets intressen behövs arenor för gemensamt utvecklingsarbete. Miljö- och tillväxtarbetet kan integreras bättre på nationell, regional och lokal nivå samt mellan nivåerna.

Investeringar i transportsystem

Bra transporter krävs av boende och besökare för att livsmiljön ska upplevas attraktiv samt besöksnäringen och andra verksamheter ska växa. Det är långt till stora marknader och befolkningskoncentrationer.

Flyget har en nyckelroll för näringslivets utveckling. För att fler från Sverige och andra länder ska besöka Södra Lapplandsfjällen är det viktigt att genom Rikstrafiken få till stånd långsiktiga flygtrafiklösningar.

Gällande långsiktiga transportplaner omfattar endast en del av de investeringar som behöver göras. Dessutom följer den årliga medelstillelningen inte alltid de fastställda planerna vilket medför förseningar av beslutade objekt.

3.3 Utvecklingsbara verksamheter inom besöksnäringen

Kommunerna bedömer att internationell jakt- och fisketurism, samisk turistverksamhet och skoterturism är de mest utvecklingsbara verksamheterna inom besöksnäringen.

Internationell jakt- och fisketurism

Jaktturism är ett viktigt komplement till många fiskeentreprenörers verksamhet.¹⁹ Många utgår från en jakt- och fiskecamp, stugby eller campingplats.

Projekten Lapland Fishing och Ten Top Fishing har stärkt förutsättningarna för internationell fisketurism. Fem fiskecentrum har etablerats i området och samverkar om marknadsföringen. Entreprenörernas samarbete med samebyar och fiskevårdsföreningar har varit en förutsättning för utvecklingen.

Jägarorganisationer, rennäringsföretag och företrädare för besöksnäringen har positiva erfarenheter från arbetet med att finna lokalt utvecklade former för småviltsjakt i Ammarnäsfjällen.

Hinder

Naturvårdsverket och Luftfartsverket har föreslagit begränsningar av flygtrafiken för att skapa fler tysta miljöer. Analys saknas av turismens och friluftslivets omfattning och inriktning i berörda områden, vilka krav dessa verksamheter ställer på transporter och vikten av tystnad för besökare.

Tillgången på jaktguider och bra fågelhundar är begränsad och hindrar jaktturismens utveckling.

Samisk turistverksamhet

Flera samiska turistföretag finns i området. Sametinget uppger att följande verksamheter har betydelse för att utveckla samiskt turistföretagande

- nätverk och marknadsstrategi som ökar turistföretagandets profilering,
- kanalisering av kapital till större projekt,
- samiska turistcentra som säkerställer och höjer verksamhetens kvalitet, tillgänglighet och kapacitet,
- nätverk av samiska turistföretag för gemensam distribution och information samt gemensamt varumärke,
- partnerskap med icke-samiska turistorganisationer och lokala turistentreprenörer,
- gemensamma marknadsföringsaktiviteter, och
- stöd till enskilda företag med kundunderlag, att utveckla affärsplaner, kvalitetssäkra och paketera produkter.

¹⁹ Jaktturismens omfattning och inriktning i Västerbotten kartlades år 2003 av Hushållningssällskapet på uppdrag av Lapland Fishing. Av länets 40 jaktturistföretag arbetar 25 med fisketurism och 4 med endast jaktturism. De flesta företag finns i inlandet och fjällområdet, cirka hälften i Dorotea kommun.

Hinder

Enligt Sametinget måste samebyarna i större utsträckning acceptera att icke renskötande samer startar turistföretag. Aktiva renskötarna har som regel inte tid till verksamhet vid sidan av renskötseln. Tinget pekar på behovet att stärka samverkan mellan sameby, sameförening och enskilda företag.

Skoterturism

Enskild snöskoteråkning och organiserad skoterturism har ökat under senare år. Trafiken väntas fortsätta att växa, framför allt i områden nära gränsen mot Norge.

Försäljningen har ökat av skotrar med fyrtaktsmotorer som är bättre för hälsan och miljön. Ökad användning av alkylatbensin i tvåtaktsmotorer minskar utsläpp av farliga gaser.

Hinder

Där tystnad är en viktig kvalitet finns konflikter mellan skotertrafik och skidåkare.

Skoterklubbar sköter och underhåller många attraktiva leder med ideella insatser. Fler besökare innebär större krav på ledernas standard, skötsel och underhåll. Kostnaderna för skötseln har ökat bland annat genom högre pris på drivmedel.

Distribution av alkylatbensin via pump är dåligt utbyggt.

3.4 Andra näringars utvecklingsmöjligheter

Rennäringen kan utvecklas genom egen förädling av renkött. Jordbruket bedöms kunna bestå främst som en del i företag med flera verksamhetsgrenar. Förädling av lokala råvaror har stor potential. Fler arbetstillfällen i enskilt skogsbruk torde i första hand tillkomma genom ökad förädling av lokal råvara och att kombinera jord- och skogsbruk med småskaligt turistföretagande. Test- och andra klimatbaserade verksamheter bedöms ha goda utvecklingsmöjligheter.

Rennäring

Tillgången på bete, främst vintertid, begränsar antalet renar för varje sameby. Renskötseln kan inte växa genom att öka antalet djur. För att näringens inkomster ska öka måste verksamheten utvecklas på andra sätt och produkterna förädlas.

Samebyarna anser att de har i stort sett ändamålsenliga anläggningar och infrastruktur för renskötsel.²⁰

Näringens effektivitet kan öka till exempel genom att tillämpa ny teknologi, använda betesmarkerna bättre, strukturera hjordarna etc.

Mervärden kan skapas om renköttets välsmakande, näringsmässiga, etiska och miljömässiga egenskaper används för att marknadsföra produkterna. Genom att framhäva de samiska traditionerna att framställa produkterna bör statusen och därmed intäkterna kunna höjas.

Utvecklingsarbete pågår för att förbättra marknaden för renkött och andra av när-

²⁰ Rapport Tillväxtprogram 2004-07 för Västerbottens län.

ingens produkter. För att höja verksamhetens lönsamhet har Svenska Samernas Riksförbund SSR åren 2005-06 beviljats tre miljoner kronor av Statens jordbruksverk för projektet Ren Mat. Förhoppningen är att det ska förlängas minst ett år som EU-projekt. Medverkande producenter för diskussioner om att bilda ett gemensamt försäljningsbolag och beslut väntas inom kort.

Hinder

De ekonomiska förutsättningarna och det sociala klimatet försvårar nuvarande verksamhet. Ökad turism och ökat friluftsliv innebär större kostnader för rennäringen då man måste kompensera för de störningar som fler besökare innebär. Det kan i vissa områden innebära svårigheter att ge renarna nödvändig ro för att kalva och beta.

Renskötselens inkomster har försämrats bland annat beroende på att en av de få uppköparna importerar renkött från Ryssland till betydligt lägre pris än man tidigare betalade för svenskt renkött. För att verksamheten ska vara lönsam krävs stabila kanaler för inköp och försäljning av näringens produkter.

Renskötselns sämre lönsamhet, krympande betesmarker, ökad skotertrafik, växande besöksnäring och ökad fritidsjakt har ställt nya krav på samebyarna. Konflikter mellan samebyarna och andra användare av mark och vatten, oklarheter om vad renskötselrätten omfattar och hur den förhåller sig till äganderätten tar tid och kraft från konstruktivt utvecklingsarbete och försämrar den sociala miljön. Det finns förväntningar på att pågående jakt- och fiskerättsutredning kommer med klargöranden som leder till minskade konflikter.

Utvecklingsarbetet sedan år 2001 mellan samebyarna och övriga näringar i Ammarnäs fjällen är exempel på hur konflikter kan lösas av en gemensam strävan mot samma mål.

Renskötsel är nationellt och internationellt en liten verksamhet. På grund av det begränsade marknadsunderlaget är intresset svagt att utveckla miljövänlig näringsanpassad teknik.

Andra samiska näringar

Utvecklat samiskt näringsliv med ny kompetens är enligt Sametinget en viktig plattform för samebyarnas idé- och verksamhetsutveckling. Vidgad arbetsmarknad kan motivera yngre välutbildade samer att bo kvar och locka tillbaka erfarna samer med bred kompetens till sin hembygd.

Mångsidig näringsverksamhet stärker rennäringen och samiskt samhällsliv, skapar enighet och kompetens för större självbestämmande. Förädling av råvaror och turistiskt företagande som bygger på den samiska kulturen bedöms ha stor utvecklingspotential.

Jordbruk

Jordbruket bedöms kunna bestå främst som en del i företag med flera verksamhetsgrenar. Endast ett fåtal producenter av får- och nötkött har en inriktning som kan svara mot framtida krav.

Hinder

En enkät till lantbrukare i länets fjällområde och inland åren 2001-02 om företagens mångsyssleri visar mycket liten inkomst från andra verksamheter än jord- och skogsbruk. Mer kvalitativa orsaker var orsak till att man fortsatte med annan verksamhet. Ofta var orsaken att båda makar kunde arbeta hemma och slippa pendla.²¹

De flesta av områdets åtta mjölkproducerande jordbruksföretag bedöms inte utvecklas på sådant sätt att mjölkproduktion på sikt kan bestå.

Lokal livsmedelsproduktion

Lokal livsmedelsproduktion förstärker upplevelsen för besökare och är ett viktigt komplement och stöd till besöksnäringen. Företagen upplever ökad efterfrågan främst genom direktförsäljning mellan producent och handel/restaurang.

Ren-, får och nötkött, vilt, fisk, svamp, bär och bageri bedöms ha störst potential och nischprodukter vara betydelsefulla för utvecklingen. Erfarenheterna från projektet Landskapsvård och köttproduktion i Vindelälvens närområde bör kunna tillämpas i andra delar av Södra Lapplandsfjällen. Förutsättningarna har förbättrats för vattenbruk, se Rapportunderlag avsnitt 4.3. Färsk odlad och vild fisk kan transporteras med flyg till marknader utanför området.

Hinder

Förutsättningarna att utveckla lokal livsmedelsproduktion begränsas av brist på entreprenörer och råvara, bristfälliga kontakter med entreprenörer och projektrötta företag.²²

Miljöbalken, livsmedelsslågstiftning, djurtillsyn etc är inte anpassade till småskalig produktion, förädling och hantering av livsmedel. Tolkningen medger i regel inte tillämpning för verksamhet i liten skala och hindrar utveckling.

Skogsbruk

Skogsbruk bedrivs av enskilda fastighetsägare (995 kvkm), fyra allmänningsskogar (980 kvkm) och Statens fastighetsverk (979 kvkm).²³ Detta skogsbruk och småskalig träindustri har betydelse för sysselsättningen i området. Småskaligt skogsbruk bidrar till många fastighetsägares överlevnad.

Arbetsstillfällen bedöms i första hand tillkomma genom ökad förädling av råvaror och att kombinera jord- och skogsbruk med småskaligt turistföretagande. Avkastningen från småskaligt skogsbruk kommer att förbättras när biobränslen ges ökande roll för energiförsörjningen. Priset för oförädlade biobränslen som till exempel flis stiger samt röjt och gallrat material kan säljas mer förmånligt genom investeringen i pelletsfabrik i Storuman.

Test- och andra klimatbaserade verksamheter

Kommunerna Storuman och Sorsele ingår i Swedish Winter Test Region SWTR som testar bilar, flygplan, helikoptrar och komponenter till dessa i kallt klimat.²⁴

²¹ Forskningsprojektet IDEAS kartlade 125 företags mångsyssleri. Rapport saknas.

²² Ulf-projektets nyhetsbrev nr 1 2004.

²³ Allmänningsskogar är Dorotea övre (30 kvkm och 50 delägare) Vilhelmina övre (500 kvkm och 900 delägare) Tärna-Stensele (514 kvkm och 1 400 delägare) samt Sorsele övre (291 kvkm och 700 delägare).

²⁴ Övriga kommuner är Malå i Västerbotten samt Arjeplog, Arvidsjaur, Gällivare, Jokkmokk och Kiruna i Norrbotten.

Verksamheten består till största delen av lokala entreprenörer som har direkta affärsförbindelser med internationella fordons- och komponentföretag. Skotrar och vissa bränslen testas i Tärnafjällen.

I området finns kursgårdar och andra utbildningsplatser för att militär personal ska få erfarenhet av klimat-, terräng- och andra för fjällregionen speciella förhållanden. Utbildningen är förlagd till såväl fasta platser och förläggningar som fri gruppering i till exempel tält för att lära känna olika typer av terräng.

Intensiv marknadsföring pågår för att attrahera civil och militär test- och andra klimatbaserade verksamheter till bland annat fjällområdet.²⁵ Samordning krävs av arbetskraften så att den kan arbeta deltid med testverksamhet och övrig tid inom till exempel skogsbruket. För att få avkastning på de investeringar som krävs för testverksamhetens infrastruktur t ex boende har näringsdepartementet pekat på behovet av samverkan med besöksnäringens aktörer.

Hinder

Den utländska militärens begränsade tillträde till området försvårar utvecklingen av militär testverksamhet.

Vindkraft

Flera företag utreder förutsättningarna att uppföra vindgeneratorer i området.

Hinder

Större vindkraftparker får enligt miljöbalken inte uppföras inom obrutna fjällområden (karta 6). Länsstyrelsen anser det tveksamt att etablera vindkraftparker i andra delar av Södra Lapplandsfjällen. Vilhelmina kommun har tagit ett principbeslut om att inte bevilja bygglov för vindkraftverk i Vilhelminafjällen.

Vattenkraft

Av hänsyn till natur- och kulturvärden är Vindelälven i Ammarnäsfjällen samt flera älvsträckor och sjöar i Borgafjällen, Vilhelminafjällen och Tärnafjällen skyddade mot utbyggnad av vattenkraft. Kraftverk, vattenreglering eller överledning av vatten för kraftändamål får enligt miljöbalken inte utföras inom de områden som visas på karta 7.

Regeringen har aviserat en översyn av möjligheterna att effektivisera vattenkraften.

Mineralutvinning

Kittelfjäll har områdets enda förekomst av industrimineral som är eller kan bli av så stor betydelse från försörjningssynpunkt att den är riksintressant enligt Miljöbalken. Där finns olivin som är en tillsats vid tillverkning av järnmalmspellet.

Företaget Mawson Sweden AB har tillstånd att till år 2007 undersöka förekomsten av guld i ett större område nordväst om Sorsele centralort. En mindre del av undersökningsområdet är belägen i fjällområdet.

²⁵ Till etableringar av biltestverksamhet färdigställer Projekt Sorsele Proving Ground infrastruktur för boende, väg- och vintertestbanor samt demonstrationsbana. En etablering har skett som skapat ett 80-tal arbetstillfällen i Sorsele kommun.

Andra verksamheter

Mindre industriföretag och andra verksamheter som producerar varor och tjänster, kan reparera och underhålla byggnader, maskiner och annan teknisk utrustning är viktiga komplement till besöksnäringen, rennäringen och testverksamheten. Verksamheterna breddar arbetsmarknaden och underlättar rekrytering av arbetskraft.

Svamp- och bärplockning, fiske och jakt, förädling av dessa och andra lokala råvaror samt slöjd, hantverk och olika former av konstnärlig verksamhet bidrar till många bofastas försörjning.

3.5 Värdefulla natur- och kulturmiljöer

Stora arealer har växtlighet och fågelliv som är av så stort värde från europeiskt perspektiv att riksdagen har beslutat att de ska ingå i det europeiska nätverket Natura 2000. Vidsträckta områden är obrutna av vägar och/eller naturreservat. I många vattendrag pågår åtgärder för att öka fiskbestånden. Kulturlandskapet har stark samisk prägel och kyrkstäderna Fatmomakke, Ammarnäs och Gillesnuole högt kulturmiljövärde även i ett internationellt perspektiv. Områdets begränsade åker-, ängs- och betesmarker är betydelsefulla för landskapsbilden och den biologiska mångfalden.

Aktuella inventeringar finns i varierande grad för skogar och myrar, geologiska skyddsvärden, vattendrag och kulturmiljöer, broar, kulturvägar och fornlämningar. Många vattendrag restaureras för att öka fiskbestånden.²⁶ Skogarnas kulturmiljövärden dokumenteras av skogsvårdsstyrelsen och länets museer i projektet Skog och historia.

Obrutna fjällområden, naturreservat, kulturmiljöer av riksintresse, värdefulla jordbruksmiljöer etc redovisas i Rapportunderlag avsnitt 2.3. Områden av riksintresse för naturvård framgår av länsstyrelsens meddelande 2001:4.

Kunskapsbrister

Bristen på kunskap om områdets karakteristiska växt- och djurpopulationer är stor och behöver förbättras. Det finns stora kunskapsluckor om samspelet mellan människa och natur där vad området tål av påverkan från olika verksamheter. Vattenkraften har skapat stora negativa effekter på vatten- och strandekosystem i vattendrag som inte är kartlagda.

Kunskapen är begränsad om kulturhistoriskt värdefulla byggnadsmiljöer. Inventering av fornminnen har genomförts endast för delar av Södra Lapplandsfjällen och kulturhistoriskt bebyggelse i byn Ammarnäs. Det går inte att få en helhetsbild av områdets kulturarv och kulturmiljöer på grund av bristfälliga inventeringar av forn- och kulturlämningar på såväl skogsmark som övrig mark.²⁷

Forskning, dokumentation och information har stor betydelse för kunskapen om och förståelsen av det samiska kulturarvet. För att bevara muntliga traditioner, myter och erfarenheter krävs etnologisk dokumentation. Arkeologiska undersökningar kan ge djupare kunskaper om samernas och andra kulturers historia.

²⁶ Projekt i samarbete mellan Skogsvårdsstyrelsen, länsstyrelsen, länsarbetsnämnden och berörda fiskevårdsområden.

²⁷ Skogsvårdsstyrelsens yttrande 2005-06-07 över tidigare rapportförslag.

3.6 Andra miljökvaliteter

Området har god miljö jämfört med länet i övrigt och stora delar av landet. Länets delmål till år 2010 bedöms vara uppfyllda för de flesta av 15 nationella miljökvalitetsmål. Nedan anges mindre lokala problem som bör ägnas fortsatt uppmärksamhet. Se vidare Rapportunderlag avsnitt 2.4 Miljökvaliteter.

Frisk luft

Sur och förorenad nederbörd faller i relativt liten omfattning. Luftens kvalitet påverkas mer av nedfall än utsläpp av föroreningar. Uppvärmning med ved är vanlig och kan medföra lokalt höga halter av bensen och partiklar.

Säker strålmiljö

UV-strålningen är lägre i fjällregionen än i andra delar av Sverige på grund av breddgrad, väderförhållanden och ozonskiktets tjocklek. I Tärnafjällen finns risk för höga radonhalter i borrhållanden. Radonhaltig berggrund kan innebära höga halter i Vilhelminafjällen, Tärnafjällen och Ammarnäsfjällen. Utvecklingen av cesiumhalter i svamp, bär, fisk, ren- och älgkött hålls under uppsikt och vid behov informeras boende och andra berörda.

Giftfri miljö

Miljöfarliga verksamheter som avloppsreningsverk och andra anmälnings- och tillståndspliktiga verksamheter framgår av Rapportunderlag avsnitt 2.4.

En nedlagd gruva i Vilhelminafjällen (Stekkenjokk) och ett stolplager i Tärnafjällen (Tärnaby) har efterbehandlats. För gruvan kvarstår måttlig risk för miljön varför området kontrolleras regelbundet. Nedlagd träimpregneringsverksamhet i Tärnafjällen (Umnäs) har preliminärt riskklass 2. Därutöver har identifierats fyra områden i Tärnafjällen.

Skyddande ozonskikt

Ozonskiktet i Norden är tjockare än söderut och vinkeln på infallande solstrålar mer flack. Risken för hudcancer etc är därför mindre än i södra Europa.

Grundvatten av god kvalitet

Tillgången är god på grundvatten av hög kvalitet. Vissa grundvattentillgångar kan ha otillräckligt långsiktigt skydd.

I området finns 14 kommunala vattentäkter med fastställda skyddsområden och skyddsföreskrifter. För att anpassa äldre täkter till aktuella förhållanden och nutida krav på skydd kan kommunerna behöva se över områdesgränser och föreskrifter.

Myllrande våtmarker

Området är rikt på våtmarker. De flesta är opåverkade av mänskliga verksamheter. Fem myrkomplex har inte långsiktigt skydd enligt Myrskyddsplan för Sverige.

Levande skogar

Övervägande del av arealen skog är fjällbjörkskog, sumpskog och urskogsartad barrskog som är undantagen skogsbruk. Barrskog dominerar med en zon av fjällbjörkskog närmast kalfjällen. I de västra delarna finns stora arealer barrskog av naturskogskaraktär som inte brukas.

Begränsad klimatpåverkan

Södra Lapplandsfjällen svarar för mycket liten del av länets utsläpp av klimatpåverkande ämnen. Övervägande del hänförs till transporter genom området. Vilhelmina, Storuman och Sorsele är tre av länets sex kommuner som sökt och beviljats bidrag till klimatförbättrande investeringar KLIMP bland annat i fjällområdet.

Ingen övergödning

Påverkan på mark och vatten är liten på grund av begränsade utsläpp i området från industrier och jordbruk.

Bara naturlig försurning

Försurning i området är främst en effekt av svavelnedfall. Trots att marken i stora delar av området är känslig för försurning torde ingen försurning förekomma.

Kalkning har aldrig varit omfattande. År 2005 kalkas endast ett område i Njakafjäll (Vilhelminafjällen), i huvudsak på våtmarker och i viss utsträckning direkt i sjöar.

3.7 Forskning och länsöverskridande samverkan

Forskning av betydelse för områdets utveckling

Södra Lapplandsfjällens naturmiljö har genom tiderna påverkats av klimatiförändringar samt människors energianvändning och andra verksamheter i och utanför området. Senare års forskning har gett ny kunskap om växthuseffekten samt sambandet mellan ekosystem och användning av naturresurser.

Se vidare Rapportunderlag avsnitt 4.3 Forskning som berör utvecklingen i området.

Länsöverskridande samverkan

Samebyarna, fjällkommunerna och/eller länsstyrelsen samverkar med bland annat följande nationella och internationella organisationer om frågor som berör Södra Lapplandsfjällen.

- Fjälldelegation,
- Fjällsäkerhetsråd,
- Partnerskap Inland-Akademi Norr,
- Swedish Winter Test Region SWTR
- Inlandskommunerna Ekonomisk förening IEF,
- Utvecklingsflyg i Norrlands Inland UFNI,
- SMÅKOM,
- SSR,
- Nordiskt Sameråd,
- MittSkandia samarbetsorgan,
- Kvarkenrådet,
- EuropaForum Norra Sverige,
- North Sweden,
- Barentsregionens samarbete, och
- Northern Forum.

Se vidare Rapportunderlag avsnitt 4.4 Länsöverskridande samverkansorgan.

4 Planer, program och utvecklingsprojekt

4.1 Länsomfattande planer, program och projekt

Ambitionen är att Västerbotten ska bli ett av landets och Nordeuropas ledande län i omställningen till miljömässigt hållbar utveckling. Samförstånd och samsyn eftersträvas mellan företag, organisationer och myndigheter för att nå målet. På sikt avser länsstyrelsen att samordna arbetet med tillväxtprogram, infrastrukturplanering, miljömål, integration, jämställdhet och annan regional planering till en sammanhållen strategi för hållbar utveckling i länet.

Strategi för miljömässigt hållbar utveckling

Åren 2001-02 var Västerbotten pilotlän för att utveckla arbetet med miljömässig hållbarhet i länens tillväxtavtal och tillväxtprogram. Erfarenheterna från fortsatt samverkan om länets miljömål och tillväxtavtal/-program har varit viktiga utgångspunkter för den strategi för hållbar utveckling som länets samverkansgrupper enades om år 2004.²⁸

Särskilt kraftfulla satsningar kommer att göras inom tio strategiskt viktiga bransch- och utvecklingsområden för vilka har upprättats långsiktiga strategier till år 2025 och delstrategier till år 2010.

Vid sidan av rennäringen bedöms följande fem områden särskilt betydelsefulla för Södra Lapplandsfjällen

- energianvändning och transporter,
- turism,
- livsmedel,
- byggverksamhet, och
- mark- och vattenhushållning.

Nedan beskrivs de viktigaste strategierna för miljömässigt hållbar utveckling i fjällområdet.

Energianvändning och transporter

Länets långsiktiga strategi är kraftigt minskad förbrukning av energi för uppvärmning, ventilation och belysning, låga utsläpp av klimatpåverkande ämnen, giftiga ämnen, partiklar och försurande ämnen vid uppvärmning och hög andel energi från förnybara, lokala och regionala energikällor med låg grad av negativa miljöeffekter.

Viktiga strategier till år 2010

- Energieffektiva och hälsosamma system för uppvärmning och ventilation av bostäder och lokaler,
- God tillgång till lokala/regionala energikällor och energiproducenter, och
- God tillgång till energiteknisk expertis och rådgivning.

²⁸ Rapport Samverkan för hållbar utveckling i Västerbottens län, länsstyrelsen 2004.

Utsläpp av partiklar och cancerframkallande ämnen orsakas till stor del av småskalig förbränning av biobränsle. Samhällets mål att öka användningen av biobränsle innebär högre krav på att minska skadliga utsläpp från eldning med biobränslen. Information om eldningsteknik och byte av uppvärmningssystem framhålls som angelägna åtgärder. För att förbättra miljön och länets utveckling bör biobränslen ges ökande roll för energiförsörjningen. I länet finns anläggningar för pellets och fler planeras. Lycksele och Skellefteå kommuner driver utvecklingsprojekt och har planer på att tillverka etanol.

Länets långsiktiga strategi för transporter är kraftigt minskad energiförbrukning, låga utsläpp av klimatpåverkande ämnen, giftiga ämnen, partiklar och försurande ämnen.

Viktiga strategier till år 2010

- Miljöanpassade och bränslesnåla fordon,
- Ökad användning av biodrivmedel,
- Miljövänlig körning (Echo-driving, miljötrimning av fordon),
- Ökad andel järnvägstransporter, och
- Samordning av godsfrakter.

Turism

Länets långsiktiga strategi är att turismutvecklingen ska ske med stort inslag av lärande om länets natur- och kulturvärden, sambandet mellan människa och miljö och goda hållbarhetsexempel inom alla delar av samhället.

Viktiga strategier till år 2010

- Upplevelseaktiviteter i natur- och kulturmiljöer,
- Utveckling av turistanläggningar, information och marknadsföring,
- Aktivt stöd till entreprenörer som vill utveckla anläggningar och aktiviteter i strategins anda,
- Åtgärder för ökad tillgänglighet till naturreservat och kulturturistiska sevärdheter, miljömärkt turism,
- Turism kring goda exempel på hållbar utveckling och miljödriven affärsutveckling, och
- Turism kring renskötsel och samisk kultur.

Livsmedel

Länets långsiktiga strategi är hållbart jordbruk samt livsmedelsproduktion med hög kvalitet och tydlig koppling till natur-, kultur- livsmiljö- och turistvärden.

Viktiga strategier till år 2010

- Öka statusen, ekonomiska och sociala förutsättningar för jordbruks- och livsmedelsarbete,
- Stärka länets livsmedelsprofil genom utveckling av industriell och småskalig förädling (kött, mjölk, ost, bär och svamp),
- Utveckla marknaden för närproducerat och närförädlad,
- Ökad djurhållning i landskap med stora natur-, kultur- och turistvärden,

- Full användning av EU:s regionalstöd, miljöstöd och strukturstöd, och
- Produktion och vidareförädling av renkött.

Byggverksamhet

Länets långsiktiga strategi är att all bygg- och anläggningsverksamhet planeras och bedrivs med inriktning mot hållbar utveckling för såväl byggande som drift och avveckling.

Viktiga strategier till år 2010

- Miljömässigt och kretsloppsanpassat byggande och drift av hus och anläggningar för boende, arbete och fritid,
- Skapande av helhetsmiljöer och infrastrukturer som möjliggör hållbart boende, daglig varuförsörjning, fritidsaktiviteter och kollektiva transporter,
- Utveckla idéer kring möjligheter att skapa mer robusta lokalsamhällen i glesbygd och återanvändning av tomma hus,
- Estetisk utformning av byggnader och anläggningar som bidrar till positiva känsloupplevelser,
- Hälsobefrämjande ”gröna rum” både utomhus och inomhus, och
- Användning av livscykelanalyser för miljöpåverkan samt livscykelkostnader vid större investeringar.

Mark- och vattenhushållning

Strävan är bli ett föregångslän i hushållning med mark- och vattenresurser samt utveckling och användning av metoder för behandling av förorenade mark- och vattenområden. Länet har höga ambitioner för åtgärder i områden med naturligt höga radonhalter i dricksvatten och bostadsmark.

Viktiga strategier till år 2010

- Säkerställande av biologisk mångfald (områden och arter), geologiska skyddsvärden, kulturmiljöer och områden för friluftsliv,
- Hushållning med ballastmaterial, industrimineral och natursten,
- Restaurering av reglerade och flottningsrensade vattendrag,
- Efterbehandling av förorenade områden som gamla deponier och träimpregneringsanläggningar,
- Forskning och utveckling av metoder för efterbehandling av förorenade mark- och vattenområden, och
- Hållbar skötsel och skörd av förnybara biologiska resurser som skog, svamp, bär, vilt- och fiskestammar i naturliga ekosystem.

Miljö- och hushållningsprogram

Följande länsomfattande strategier, planer och program omfattar fjällområdet

- Program 2002-06 för efterbehandling av förorenade områden (länsstyrelsen 2002),
- Program för kalkning av sjöar, vattendrag och våtmarker (länsstyrelsen årligen),
- Policy för hushållning med berg, jord och restmaterial (länsstyrelsen 1998),
- Fornvårdsprogram (skogsvårdsstyrelsen och länsstyrelsen 1999),

- Program för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden (länsstyrelsen 1993), och
- Förvaltningsplan för de fem stora rovdjuren (länsstyrelsen 2005).

Fortsatt länssamverkan för hållbar utveckling åren 2004-06

Våren 2004 påbörjade ett hundratal företrädare för näringslivet, organisationer och myndigheter arbetet i nya samverkansgrupper för hållbar utveckling i länet. Fyra grupper bygger vidare på de mål, helhetsstrategier och åtgärdsförslag som tagits fram av tidigare samverkansgrupper för miljömålsarbetet i länet.

Frågor av betydelse för fjällområdet behandlas i grupperna Turism, Livsmedel, Mark- och vattenhushållning samt biologisk mångfald. Från ett helhetsperspektiv på hållbar utveckling eftersträvas samförstånd och samsyn. Gruppmöten kombineras om möjligt med platsbesök och exkursioner där deltagande organisationer visar exempel på verksamheter, åtgärder och planer som bidrar till hållbar utveckling. Grupperna ser arbetet som en betydande möjlighet att marknadsföra länet med dess natur och kultur, näringsliv, människor, kompetens och organisationer.

Miljöforum Västerbotten ombildades år 2003 till Forum för hållbar utveckling som innebar en breddning och fördjupning av tidigare verksamhet. Kommunförbundet Västerbotten är huvudman till och med år 2005 och målet är att därefter etablera Institutet för hållbar utveckling i Norrland.

Forum hjälper företag, innovatörer och andra aktörer i deras arbete med hållbar utveckling, tillväxt och miljödriven företagsamhet och fokuserar på transport, energi, bygga och bo, turism samt livsmedel. För att enkelt finna exempel som man kan inspireras och lära sig av kommer länsstyrelsen tillsammans med Forum för hållbar utveckling, Statens institut för hållbar utveckling IEH och projektet Det hållbara Robertsfors att fortlöpande informera om exempel på hållbar utveckling i länet.

Strategi för länets besöksnäring

Sedan år 2000 finns en ny länsturistorganisation Västerbottens Turism med uppgift att samordna nationell och internationell marknadsföring av länet, ta initiativ till och genomföra insatser för kvalitets- och miljösäkring, samla in och analysera statistik om länets turism etc. Tillsammans med 150 representanter för turistföretag, kommuner med flera utarbetade organisationen åren 2002-03 en strategiplan för länets rese- och turistnäring som ska stärka turistföretagens och destinationernas konkurrens- och attraktionskraft, öka sysselsättningen och lönsamheten, förbättra samverkan mellan aktörer, kvaliteten på utbudet, produkterna och tjänsterna samt marknadsföringens genomslagskraft.

Ett sextiototal av deltagarna representerade destinationerna Lappmarken, i vilken Borgafjällen och Vilhelminafjällen ingår, Tärnafjällen och Ammarnäsfjällen.²⁹ Samverkan ska bygga på destinationernas profil och den profil för länet som deltagarna enades om.³⁰

²⁹ Lappmarken omfattar Dorotea, Vilhelmina och Åsele kommuner.

³⁰ Destinationerna står för kontraster och tidlöshet, med timing i tempot och rum för ro och reflektion. Vi arbetar med krydda i produkterna, kärlek i bemötandet och omsorg om vår natur.

Länstransportplan 2004-15

Åtgärder i länet för ny- och ombyggnad av statliga vägar, trafiksäkerheten på dessa, kollektivtrafik, miljö- och trafiksäkerhet på det kommunala vägnätet samt särskilda insatser kopplade till nationella vägar och järnväg fördelas inom en ram på 536 miljoner kronor. Planen anger följande objekt i fjällkommunerna

- gång- och cykelväg i Storumans centralort (1 mkr år 2004),
- parkeringsplatser längs Konstvägen Sju Älvar utanför fjällområdet (2009-10),
- resecentrum i Vilhelmina centralort (3 mkr år 2005), och
- terminalbyggnad till Storumans flygplats (5 mkr år 2005).

År 2001 lät länsstyrelsen konsultföretaget Infraplan göra en studie av transportsystemets funktion för rese- och turistnäringen i länet.³¹

På uppdrag av Inlandsdelegationen genomfördes år 2003 en funktions- och effektanalys av transportsystemet för Norra Sveriges inland med betoning på näringslivets förutsättningar.³² Rapporten anger prioriterade åtgärder utan inbördes rangordning.

Plan för det enskilda vägnätet 2004-08

Länsstyrelsen upprättar och beslutar om planer för områdets enskilda vägar. Vägverket har för dessa planer avsatt fem miljoner kronor för perioden 2004-08. Länstransportplanen 2004-15 har dessutom reserverat i genomsnitt en miljon kronor per år till åtgärder på enskilda vägar. Sammanlagt finns tio miljoner kronor att disponera till år 2008.

Planen omfattar förstärkningsåtgärder år 2005 på 3, 5 km av väg 1048 mellan Tjulträsk by och Tjulträsk i Ammarnäsfjällen. Sträckan har bristande bärighet och mycket dålig beläggning. Kostnaden uppskattas till 1,6 miljoner kronor varav 1,12 i statsbidrag.

Utvecklingsprojekt

Många boende, företag och organisationer har varit engagerade i kommunövergripande utvecklingsprojekt som berör hela eller delar av Södra Lapplandsfjällen. Se vidare Rapportunderlag avsnitt 3.4.

4.2 Kommunernas planer, program och projekt

Kommunernas översiktplaner är av varierande kvalitet och aktualitet. Samtliga kommuner har aktuella program för näringslivets utveckling. Många utvecklingsprojekt har genomförts som berör hela eller delar av området. Arbetet intensifierades efter år 1995 genom Sveriges inträde i EU och har engagerat många boende, företag och organisationer i området.

Fjällkommunerna och nio av länets inlandskommuner berördes åren 1995-99 av EU:s Mål 6. Storuman och Sorsele ingick med Malå, Arjeplog och Arvidsjaur i Leader II Inlandslaget. MittSkandia samarbetade med Kvarkenrådet i gemenskapsinitiativ Interreg II Kvarken-MittSkandia. Perioden 2000-06 omfattas Södra Lapp-

³¹ Rapport En studie av transportsystemets funktion för rese- och turistnäringen i Västerbottens län, länsstyrelsen 2001.

³² Rapport Kommunikationer och regional utveckling, konsultföretaget Infraplan 2003.

landsfjällen av EU:s Mål 1 Norra Norrland, Växtkraft Mål 3, Strukturåtgärder för fiskerinäringen, Innovativa åtgärder för anpassning till den nya ekonomin, Interreg III A Kvarken-MittSkandia och Interreg IIIB Östersjöregionen.

Åren 1998-2000 utarbetade fjällkommunerna tillsammans med kommunerna Rana, Hemsnes och Hattfjelldal samt Nordland fylkeskommune i Norge ett utvecklingsprogram för att vända den negativa befolkningsutvecklingen. Programmet beskriver främst behovet av infrastrukturinvesteringar i MittSkandia fjällregion.³³

Planeringen fortsatte 2003-04 för att genomföra programmet under ledning av en projektledare i Vilhelmina kommun. Pågående arbete år 2005 ska genom fördjupat samarbete mellan offentliga och enskilda aktörer inom miljö- och planeringsområdet samordna viktiga gemensamma utvecklingsfrågor, identifiera gemensamma problem samt möjligheter och motverka gränshinder.

Översiktsplaner och ekoprogram

Kommunernas översiktsplaner, myndighetsuppgifter enligt miljöbalkens och plan- och bygglagens bestämmelser, program för Agenda 21, ekoprogram samt miljöledningssystem för kommunala verksamheter har betydelse för områdets utveckling och framtida miljökvaliteter.

Översiktsplan för Vilhelmina kommun antogs år 2000 och för Sorsele kommun år 2002. Gällande översiktsplaner för Dorotea och Storuman är från år 1990. För Kultsjödalen och Vojmådal (Vilhelminafjällen) samt byarna Tärnaby och Hemavan (Tärnafjällen) finns fördjupade översiktsplaner. För byn Kittelfjäll pågår arbete med fördjupad översiktsplan.

Sorsele var genom sitt ekoprogram år 1992 en av landets första ekokommuner. Gällande program avser perioden 2002-06 och konkretiseras varje år. Som första kommun i länet fastställde Vilhelmina kommun år 2003 ett miljömålsprogram med utgångspunkt från nationella och länsomfattande miljömål.

Sorsele var en av de fem kommuner i länet som sökte och fick det statliga bidrag till omställning till ekologiskt hållbar utveckling (LIP) som infördes år 1998 och upphörde år 2001. Vilhelmina, Storuman och Sorsele är tre av länets sex kommuner som åren 2003-04 sökt och fått statligt bidrag till klimatförbättrande investeringar (KLIMP).

Program för näringslivets utveckling

Borgafjällen och Vilhelminafjällen

Kommunerna Dorotea, Vilhelmina och Åsele antog år 2005 ett gemensamt program för näringslivets utveckling. Strategiska områden är Service och tjänster, Trä och skog, Tillverkning samt Turism och Entreprenörskap. Till varje område kopplas frågor som rör Information och marknadsföring, Infrastruktur, Samverkan i projektarbete samt Utveckling av och samverkan mellan skola och näringsliv.

³³ Rapport Mitt-Skandia fjällregionen. Utvecklingsprogram, Länsstyrelsen nov 2000

Tärnafjällen

Storumans kommun har en näringslivspolitisk vision som konkretiseras varje år i handlingsplaner. Kommunen ska vara ledande i landet när det gäller samverkan mellan företag och offentlig verksamhet. Storumans Utvecklings AB förverkligar kommunens näringspolitik. Viktiga insatsområden är Entreprenörskap, Kommunikation i alla former, Kompetensutveckling samt Samverkan mellan företag och organisationer på regional, nationell och internationell nivå. Entreprenörskap är ett genomgående tema i skolundervisningen på alla stadier. Duktiga entreprenörer uppmärksammas som goda exempel.

Tillväxtprogram för åren 2004-07 bygger på analysen i det länsomfattande tillväxtprogrammet för samma period. Kommunens tillväxtprogram ska kopplas till översiktsplanarbetet, jämställdhetsarbetet och arbetet med hållbar utveckling. Målet för besöksnäringens utveckling är ett rikt utbud av natur- och kulturturism med god lönsamhet, att Hemavan-Tärnaby utvecklas till ett av Sveriges fem främsta områden för vinterturism samt att det goda värdskapet präglar såväl besöksnäringen som kommunala verksamheter. Prioriterade insatser på kort sikt är att kommunen

- utökar de personella resurserna för handläggningen av turistfrågor,
- tar fram årlig statistik över turismens betydelse för kommunen,
- aktivt arbetar för att namnet Lappland används för att marknadsföra området,
- aktivt söker efter fler kulturella aktiviteter och stimulerar samisk kultur,
- söker medel för lokal och kommunal naturvård, och
- fortsätter arbetet med turistisk utveckling av E 12-stråket.

På längre sikt prioriteras arbetet med att finna långsiktiga lösningar på flygförbindelserna till kommunen samt utvecklar spår och leder så att de både sommar och vinter fungerar som en naturlig del av övrig infrastruktur.

Ett fyrtiotal företagare och boende deltog åren 2003/04 i Gratianprojektet för att skapa fler arbetstillfällen och förbättra livsvillkoren i Tärnafjällens östra del. Kommunens har ställt sig bakom bygdens förslag att komma ifråga vid etablering av testverksamhet och stödjer bygdens ambitioner att bli försöksområde för lokal förvaltning av naturresurser med tillgång till professionellt stöd. Lapland Fishing föreslås som rådgivare och planläggare av ett attraktivt sportfiske i området. För att öka bygdens sammanhållning och handlingskraft samt bilda jakt- och viltvårdsområden som samförvaltas av samebyar och markägare pågår arbete med att inrätta ett Grati-anråd.

Ammarnäs fjällen

Sorsele kommun strävar efter hållbar samhällsutveckling med fokus på miljöfrågor, förädling av lokala råvaror, kvalitetstänkande, kunskaps- och kompetensutveckling samt utveckling av ett småskaligt näringsliv, framför allt inom turism och livsmedel. Kommunens program år 2001 för näringslivets utveckling och tillväxt kommer att revideras och kompletteras efter den utvärdering som pågår.

Byn Ammarnäs omges av Vindelfjällens naturreservat som omfattar 60 procent av kommunens areal. De två samebyar och två företagarföreningar som är verksamma i området har bildat ett lokalt fjällråd för att tillsammans utveckla områdets profil, arbetets inriktning, arbetsformer och arbetsmetoder. Kommunstyrelsen har beslutat

att rådet ska vara partipolitiskt obundet utvecklingsorgan för Ammarnäs valkrets. Insatserna koncentreras på besöks- och rennäringsgarna samt förbättrad service till besökare och bofasta.

Sedan år 2001 bedrivs projektet Utveckling Vindelfjällens naturreservat.³⁴ Syftet är ange färdriktning för hållbara utvecklingsinsatser som ska resultera i att

- antal invånare och arbetstillfällen ökar,
- utbildnings- och kompetensnivån hos företagare och boende höjs,
- förutsättningarna för näringslivets utveckling förbättras,
- infrastrukturen anpassas till verksamheten,
- kvaliteten höjs för besökare, och
- livsmiljön förbättras för boende och verksamma.

Arbetsgrupper har behandlat eller behandlar besöksnäringen, Samisk Fjällpark, nya former för småviltsjakt, förädling av renen och viltprodukter, lokal naturresursförvaltning, ”gröna mil”, hemsida och åtgärder för att minska det ekonomiska utflödet.

Genom generationers nedärvda kunskap om natur- och kulturvärden, aktiva folkrörelse-, same- och hembygdsföreningar, lägerskolan, Naturrum samt Vindelfjällens forskningsstation finns unik kompetens i området. För ortsborna är dessa kunskaper viktiga förutsättningar för att utveckla områdets natur- och kulturprofil.

Övriga utvecklingsprojekt

Många boende, företag och organisationer har vid sidan av arbetet med kommunala planer och program för näringslivets och besöksnäringens utveckling varit engagerade i utvecklingsprojekt för Borgafjällen, Vilhelminafjällen, Tärnafjällen och Ammarnäsfjällen.

Se vidare Rapportunderlag avsnitt 3.4 Utvecklingsprojekt som berör området.

4.3 Borgafjällen

Förutsättningarna för besöksnäringens utveckling har på senare år förbättrats genom den övervägande unga befolkningen, att flera småföretagare har etablerats sig i området och genom projekterad tillbyggnad av Borgafjälls högfjällshotell. Föreslagen tvärväg mellan Borgafjällen och Saxnäs i Vilhelminafjällen skulle stärka möjligheterna för turistföretagen att expandera och minska kommunernas kostnader för dalgångarnas basservice.

Drygt 400 personer är bosatta i området vilket är 14 procent av kommunens befolkning. Åren 1999-2003 minskade befolkningen med 10 procent. Genomsnittsåldern är 32 år.

Antalet fritidshus uppskattas till cirka 400. Området har 780 kommersiella bäddar varav 650 i byn Borgafjäll.

³⁴ Projektet är en av flera insatser inom ramen för Sorseles tillväxtprogram – Sorsellyftet.

Tillbyggnad och återskapande av hotell Borgafjäll

En tillbyggnad är projekterad av Ralph Erskines arkitekturhistoriskt intressanta och prisbelönta hotell från tidigt 1950-tal. I en ny flygel inryms en SPA-anläggning med behandlingsrum och fyra pooler, en konferensavdelning samt 18 rum och en svit med relaxavdelning. Hotellens entré återgår till sydsidan med parkering och inlastning mot norr. Exteriören till ett annex från sent 1960-tal anpassas till huvudbyggnaden. Miljön utomhus förbättras så att befintliga och nya byggnader smälter in i landskapet.

Föreslagen tvärväg mellan Borgafjäll och Saxnäs

Högstadiet i byn Borgafjäll har över 20 mils resväg till och från skolan i centralorten. Avståndet till och från befintlig högstadieskola i Saxnäs förkortas till fem mil om en 20 km lång väg byggs mellan Båtas (söder om Borgafjäll) och Saxnäs. Kostnaderna för vägen har beräknats till 20 miljoner kronor inom ramen för Utvecklingsprogram för Mitt Skandia Fjällregionen, etapp II. Kommunerna har i sina översiktsplaner redovisat markanspråk på sträckningen som ska utredas närmare

4.4 Vilhelminafjällen

Kultsjödalen samiska profilen stärkas genom ett internationellt samiskt kulturcentrum i Saxnäs och fortsatt utveckling av Fatmomakke kyrkstad. Nya vandringsleder föreslås i området. Byn Kittelfjäll i Voymådalen utvecklar sin profil som Nordens mest kompletta utförsåkningsort för off-pist. Skogsvårdsstyrelsens projekt för ett miljöanpassat skogsbruk har fått stor internationell uppmärksamhet.

1 250 personer är bosatta i området vilket är 16 procent av kommunens befolkning. Befolkningen minskade åren 1999-2003 med 8 procent.

Antalet fritidshus uppskattas till cirka 2 000. Kultsjödalen har knappt 1 100 kommersiella bäddar varav drygt 520 i byn Saxnäs och 330 i byn Klimpfjäll. De flesta av Voymådalens 760 kommersiella bäddar finns i byarna Dikanäs, Grönfjäll och Kittelfjäll.

Internationellt samiskt kulturcentrum i Saxnäs

Naturum i Saxnäs är stängt i väntan på ny plats för utställningen. Ricklundsgårdens stiftelse föreslår att ett nytt Naturum samlokaliseras med ett internationellt samiskt kulturcentrum intill Ricklundsgården.³⁵ I en ny byggnad föreslås samernas situation från internationellt perspektiv illustreras med modern teknik samt inrymmas utställningar av äldre och samtida samisk konst, kommunens samiska pressarkiv och annan dokumentation av samisk kultur.

Som komplement till Ajjte Svenskt Fjäll och Samemuseum i Jokkmokks centralort föreslås Saxnäs kulturcentrum omfatta anläggningar i omgivande fjällmiljö. Vandringsleder, Fatmomakke och andra besöksmål med samisk anknytning skulle kunna ingå i kulturcentrum. Stiftelsen föreslår en ny sommarled med konstverk mellan Borgafjäll och Saxnäs som fortsättning på Konstvägen Sju älvar samt att en sträcka utformas som Ung Konstled med konstverk av ungdomar. Förslag finns även om en Konstgeologiled som länk till Nordlands skulpturpark.

³⁵ Gert Vingårdh arkitektkontor har på stiftelsens bekostnad gjort skisser och modell till föreslagen nybyggnad.

Projektet Fatmomakke – levande kyrkstad utvecklar området genom att dokumentera platsens historia, ställa i ordning mark, vägar, stigar, P-platser och faciliteter, skyltning och service, kyrkliga och turistorienterade arrangemang, annonsering, guidade turer och besökspaket etc. En ny parkering anläggs, området anpassas till funktionshindrade och eventuellt uppförs en informationsbyggnad med ett enkelt naturrum. Kyrkstaden ses som en naturlig entré till Marsfjällets naturreservat.

Kittelfjäll - Nordens mest kompletta utförsåkningsort för off-pist

Fjällaktiviteter i Västerbotten AB, som äger liftar och högfjällshotellet i byn Kittelfjäll, planerar att bygga ut restaurangen samt komplettera anläggningen med fler liftar och 17 parhus med 8 bäddar i varje hus. För att skapa fler fritidstomter och byn ska kunna utvecklas som turistort pågår arbete med fördjupning av kommunens översiktsplan.

Utvecklingsarbete för ett miljöanpassat skogsbruk

Skogsvårdsstyrelsens projekt Skogligt kompetenscentrum och pågående projekt Model Forest i Vilhelmina kommun är unika i Sverige och har fått stor internationell uppmärksamhet. Model Forest omfattar åtta forsknings- och demonstrationsområden i fjällområdet.³⁶

4.5 Tärnafjällen

Ambitionen är att Tärnaby-Hemavan ska bli ett av Sveriges fem främsta områden för vinterturism. Genom världsstjärnor som Ingemar Stenmark och Anja Pärson samt företagens och kommunens investeringar har området blivit en viktig motor för vinterturismen i Södra Lapplandsfjällen. Strategin är att åtgärder för ökad vinterturism ska vara utformade så att de gynnar besöksnäringen även sommartid. Både företagare i Tärnafjällens östra del har påbörjat ett utvecklingsarbete för att skapa fler arbetstillfällen och förbättra livsvillkoren i bygden.

Drygt 2 000 personer är bosatta i området. Befolkningen i västra delen har varit relativt stabil. Gratianbygden i områdets östra del svarar för stor del av minskningen med fem procent åren 1999-2003.

Antalet fritidshus uppskattas till 2 400. Området har omkring 3 500 kommersiella bäddar, de flesta i byarna Tärnaby och Hemavan. Planer finns för 1 500 tillkommande bäddar i Hemavan.

Utveckling av Tärnaby-Hemavan

Ingen annan skandinavisk skidort än Hemavan har en flygplats så nära hotell och skidbackar. På uppdrag av företaget Strömman och Storumans kommun har ett konsultföretag bedömt nuvarande situation för besöksnäringen och presenterat en utvecklingsplan för att förbättra och utveckla byarnas hotell-, konferens och turistprodukter.³⁷ Rekommendationerna är att i ett första steg utveckla Hemavan till fullodig skidort och hålla fokus på Tärnaby Ski Camp. Strategin är att åtgärder för ökad vinterturism ska vara utformade så att de gynnar besöksnäringen även sommartid.

³⁶ Skorne (landscapsplanering), Stalon (skogshistoria), Bielite (alternativa skogsbruksmetoder) och Njakafjäll (ung granskog) i Kultsjödalen samt Skikkisjöberget (kontinuitetsskogsbruk), Vojmsjölandet (ungskog av tall), Klitvallen (alternativa skogsbruksmetoder) och Silisen (renäring) i Vojmådalen.

³⁷ Rapport Hemavan och Tärnaby Ski Camp – Utvecklingsplan för Strömman och Storumans kommun av SE GROUP Inc och MIMIR AS, sept 2003

Tärnaby-Hemavan har inte tagit del av den starka utvecklingen av skidturismen i Sverige de senaste tio åren. En fallande kurva med svenska gäster är bruten, men antal gästnätter är fortfarande lägre än år 1994. Pågående ökning av norska gäster innebär att de är fler än samtliga andra nationaliteter. Övriga utländska gäster är få jämfört med andra svenska skidorter. För att få fler besökare, öka intäkterna under vintersäsongen och separera konferensdeltagare, barnfamiljer och singlar i Hemavan är kommunens ambition att 1 500 kommersiella bäddar tillkommer i lägenhets-hus (projekt Kungsbacken).

Sportfiskets utveckling i Gratianbygden

Inom ramen för Gratianprojektet utredes förutsättningarna att tillsammans med Lapland Fishing utveckla ett attraktivt sportfiske med fiskecentrum i byn Umnäs. Ankarsund föreslås som utgångspunkt för trollingfiske. I Gardsjönäs vidsträckta sjösystem bedrivs framgångsrik fiskevård, finns kojor och logimöjligheter. Utplanteringar i Slussfors kortfiskeområde har förbättrat fisket, stigar föreslås längs forsarna. Vid Holmträsket nära byn Umnäs planeras fiskecamp, rastplatser med vindskydd, enkla båtbygggar och farbar väg med fyrhjuling till campen. Bäcker i Bastansjöområdet som använts till flottleder föreslås återställas. Nipern har förutsättningar för upplevelseturism. Fisket kan göras mer attraktivt vid Grotjaur som är ett äldre sameviste.

Kommersiell och strategisk skoterutveckling

Arbete pågår för att införa ett obligatoriskt betalsystem modell Funäsdalen för skotertrafik på kommunens skoterledningssystem i Tärnafjällen (70 mil leder inom 480 kvkm) och en anslutande skoterled från Umeå (Blå leden).

4.6 Ammarnäsfjällen

Besöksnäringens utvecklingsmöjligheter har stärkts genom Ammarnäsrådets tillkomst, test- och körskoleverksamheten i angränsande områden samt arbetet för att etablera en bestående, tvärvetenskaplig forsknings- och mötesplats på Vindelfjälens forskningsstation. Kommunens och rådets ambition är att utveckla Vindelfjälens naturreservat till en samisk fjällpark med natur- och kulturturism.

Drygt 400 personer bor i området. Befolkningen minskade åren 1999-2003 med 10 procent.

Antalet fritidshus uppskattas till 300. Området har omkring 900 kommersiella bäddar varav drygt 700 i byn Ammarnäs.

Ammarnäsrådet är sedan år 2002 lokal styrgrupp för utvecklingsarbetet i området. Företrädare för Ammarnäsbygdens företagareförening, Gemenskapsföretag i Ammarnäs, Grans och Rans samebyar ingår i rådet. Fokus för arbetet är lokalt anpassad förvaltning av känsliga naturområden samt att genom samverkan mellan lokalbefolkningen, kommunen och staten öka sysselsättningen och förbättra den lokala servicen. Under år 2005 ska utarbetas en strategisk plan för besöksnäringen.

Servicekontor för besökare och bofasta

För att tillhandahålla offentliga och privata tjänster som befintliga aktörer inte kan erbjuda föreslår rådet att ett servicekontor etableras i byn Ammarnäs. Kontoret ska ha operativt ansvar för frågor som rör valkretsen och destinationen Ammarnäsfjäl-

len bland annat genomföra den strategiska plan för besöksnäringen som tas fram år 2005. Förutsättningarna utreds om kontoret kan integreras med Naturrum för att bli en mötesplats mellan besökare och bofasta.

Det tillgängliga Ammarnäs

Områdets entreprenörer har kartlagt funktionshinder och möjligheter att ta sig till och från byn, bo, äta, röra sig i och uppleva området. Servicekontoret ska efter att det har etablerats (se ovan) få uppdraget att följa upp genomförda insatser och föreslå åtgärder.

Lokal produktion av varor och tjänster

Råvaror som rennäringen och jordbruket producerar i området är viktiga för områdets profil och marknadsföringen av besöksnäringen. Avståndet till närmaste tätort är nio mil. Villkor och förutsättningar för rennäringen har på senare tid försämrats. Hindren upplevs fler och svårare än möjligheterna att lokalt producera och förädla lokala råvaror. Ammarnäsrådet genomför år 2005 ett seminarium om förutsättningarna att förädla renen och andra viltprodukter.

Investeringar för att minska utsläpp av klimatpåverkande ämnen

Ammarnäsrådet är styrgrupp för frågor som berör kommunens investeringar i området inom ramen för KLIMP. Det gäller Transporteffektivitet i glesbygd, Gröna Ammarnäs (radiosystem, cistern för förnybart bränsle, merkostnad för fyrtaktsskottar och stor kompost), Lokaleffektivitet samt Folkbildning och information

Test- och körskoleverksamhet

Ett sextiototal personer har säsonganställts för testkörning, bland annat på det allmänna vägnätet i Ammarnäsfjällen. Intensiv marknadsföring pågår för att attrahera fler verksamheter. En framtida testbana planeras i närheten av byn Kraddsele.

Vindelfjällens forskningsstation

Sedan år 1995 erbjuder Vindelfjällens Forskningssällskap forskare och utbildare en stimulerande miljö för forskning, möten och utbildning centralt i byn Ammarnäs.³⁸ Med utgångspunkt från stationen har genomförts och pågår flera projekt om fjällmiljöers ekologi. För att bredda hittillsvarande naturvetenskapliga inriktning tillsattes år 2003 en intendent med samhällsvetenskaplig inriktning.³⁹

I fjällregionen finns flera forskningsstationer, samtliga med naturvetenskaplig inriktning. Ambitionen är att på Vindelfjällens forskningsstation etablera en mångvetenskaplig forsknings- och mötesplats med fokus på hållbar användning av känsliga naturområden samt social och kulturell utveckling i glest bebyggda fjällområden. Målet är att förmedla kunskap och insikt som kan bidra till en helhetssyn på hållbar utveckling samt öka möjligheterna för samverkan mellan forskare, förvaltare och användare av fjällens naturresurser.

³⁸ Byggnaden har 17 dubbelrum med bredband, kombinerat allrum och konferensrum, fyra laboratorier, arbetsrum med datautrustning, kök för självhushåll, tvätt- och torkrum. Fristående bastu.

³⁹ Projekt Hållbart nyttjande av Vindelfjällen.

5 Fortsatt process, förslag till insatser och åtgärder

Förslagen riktar sig till boende, företag och organisationer i Södra Lapplandsfjällen samt organisationer och myndigheter på kommunal, regional och nationell nivå. De avser såväl ekonomiska insatser som planering, information, forskning, utbildning och organisering.

Förslag som ingår i länsgemensamt miljö- och hushållningsprogram för landets fjällområde och riktas till regeringen anges med (REG). Förslag som ingår i detta program och riktas till centrala myndigheter, forskningsorgan eller andra länsöver-skridande organisationer anges med (ÖVR).

Samverkan mellan berörda parter och fortsatt arbete med planerings- och utvecklingsfrågor har stor betydelse för hållbar utveckling i Södra Lapplandsfjällen. Boende och verksamma i området är viktiga deltagare i den fjällanpassade resurs- och utvecklingsplanering som kommunerna och berörda länsorgan föreslås medverka i. Genom arbetsprocessens dialog kan parterna ta gemensamt ansvar för utvecklingen.

För att planerings- och utvecklingsarbetet ska bli effektivt de närmaste tio åren föreslås

- tydliga och uppföljningsbara mål för hållbar utveckling,
- ny modell för samverkan om fjällfrågor,
- fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering,
- samlad strategi för förvaltning av statens områden,
- förtydligande och ändring av vissa nationella regelverk, och
- prioriterade verksamheter för utveckling av infrastrukturen och näringslivet.

Avsnitt 5.1 anger behovet att konkretisera relevanta miljömål på lokal nivå samt komplettera dessa med sociala och ekonomiska mål för hållbar utveckling. Som utgångspunkt för de närmaste årens insatser och åtgärder föreslås tre övergripande och samverkande mål för hållbar utveckling.

Fjällregionens planeringsfrågor är mångfasetterade och knutna till naturgeografiska och andra lokala förutsättningar. Gångse planeringsinstrument bedöms otillräckliga för hållbar utveckling. För att överbrygga vissa av de hinder och problem som redovisats i avsnitt 3 föreslås i avsnitt 5.2 en ny modell för samverkan om fjällfrågor samt i avsnitt 5.3 att en fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering påbörjas och utvecklas genom ett eller ett par pilotprojekt.

Behovet en mer samlad strategi för förvaltning av statens områden framgår av avsnitt 5.4 samt att förtydliga eller ändra vissa nationella regelverk i avsnitt 5.5. I avsnitt 5.6-5.9 föreslås prioriterade verksamheter för utveckling av infrastrukturen och näringslivet.

5.1 Tydliga och uppföljningsbara mål för hållbar utveckling

Miljömålet Storslagen fjällmiljö samt relevanta delmål till år 2010 för Levande sjöar och vattendrag, Ett rikt odlingslandskap och God bebyggd miljö bör konkretiseras på lokal nivå samt kompletteras med sociala och ekonomiska mål för hållbar utveckling. Tre övergripande och samverkande mål föreslås vara utgångspunkt för de närmaste årens insatser och åtgärder som berör området.

Konkretisering av miljömål

Av de 15 nationella miljömålen bedöms främst Storslagen fjällmiljö, Levande sjöar och vattendrag, Ett rikt odlingslandskap samt God bebyggd miljö kunna påverkas av insatser och åtgärder i Södra Lapplandsfjällen.

Arbetet i länet för att nå Storslagen fjällmiljö samt relevanta delmål till år 2010 för Levande sjöar och vattendrag, Ett rikt odlingslandskap och God bebyggd miljö framgår av Rapportunderlag avsnitt 4.2.

Delmålen föreslås konkretiseras på lokal nivå inom ramen för den resurs- och utvecklingsplanering som beskrivs i avsnitt 5.3.

Komplettering med sociala och ekonomiska mål

Många boende och verksamma i området uppfattar att miljömålen alltför ofta står i konflikt med möjligheter till utveckling och tillväxt. Myndigheter uppfattas i sitt arbete tillmäta miljömålen för stor vikt och att andra aspekter på hållbarhet förbigås.

Sambandet är särskilt tydligt mellan att bo och verka i fjällområdet och hur naturresurserna används. Planerings- och utvecklingsarbetet på lokal, kommunal och regional nivå måste ta hänsyn till såväl sociala och ekonomiska som miljömässiga dimensioner av hållbarhet. Synsättet introducerades i länets tillväxtprogram för åren 2004-07 och ska utvecklas i framtida strategier, planer och program för hållbar utveckling i länets olika delar.

Sociala och ekonomiska mål för hållbar utveckling i olika delar av området föreslås formuleras inom ramen för den resurs- och utvecklingsplanering som beskrivs i avsnitt 5.3.

Social dimension

Viktiga förutsättningar för hållbar utveckling är social sammanhållning och delaktighet i beslut som påverkar befolkningsutveckling, basservice och kommunikationer, lokalt kulturarv och möjligheter till försörjning. Jämställdhet och kulturell mångfald bidrar till attraktiv livsmiljö. I utvecklingen mot fler utländska gäster är personer med utländsk härkomst en stor tillgång genom sina språkkunskaper, mat-traditioner och kunskaper om olika kulturer.

Ekonomisk dimension

Ekonomisk tillväxt förutsätter lokal samverkan mellan näringslivet och andra aktörer. Rennäringen och samisk kultur tillför besöksnäringen internationell attraktionskraft. Miljödriven och naturanpassad näringslivsutveckling stärker områdets miljöprofil och ger synergieffekter.

Övergripande mål för hållbar utveckling

Tre övergripande och samverkande mål föreslås vara utgångspunkt för de närmaste årens insatser och åtgärder som berör området.

- God livsmiljö för unga,
- Internationellt besöksmål, och
- Aktiviteter året runt.

God livsmiljö för unga

God livsmiljö för unga har strategisk betydelse för såväl näringslivets utveckling som befolkningsutvecklingen.

Internationellt besöksmål

Besöksnäringens, bygdens och kommunernas arbete med utvecklingsfrågor har hittills inriktats på de grundläggande förutsättningarna för näringens utveckling. Påbörjad samverkan mellan berörda aktörer på lokal, kommunal och länsnivå väntas ge företagen tydligare roll för sin destination samt bättre arbetsfördelning inom och mellan olika destinationer liksom mellan destinationer och länsorganisationer. Betydelsen av god miljö och arkitektur samt estetiska värden bör uppmärksammas i det fortsatta planerings- och utvecklingsarbetet.

Aktiviteter året runt

Områdets vintersportanläggningar har kompletterats med sport- och upplevelseaktiviteter under barmarksperioden. Beläggningen är dock fortfarande låg. Fler besöksaktiviteter behövs som ökar antal gästnätter på högfjällshotell och andra kommersiella boendeanläggningar.

5.2 Ny modell för samverkan om fjällfrågor

Regeringen föreslås anslå särskilda medel till fjällkommunerna för att finansiera en handläggare med ansvar för samiska närings- och samhällsfrågor samt uppdra till länsstyrelserna att utveckla samrådet med rennärings- och andra markanvändare. För att stimulera utvecklingen av fysisk planering och kommunal samverkan bör kommunerna ges möjlighet att söka ekonomiskt stöd till detta arbete. Formerna för samverkan på länsnivå om frågor som berör Södra Lapplandsfjällen behöver övervägas ytterligare. För att förbättra samverkan på nationell nivå avser Fjälldelegationen att vartannat år anordna en fjällkonferens kring olika teman.

Samverkan mellan rennärings- och andra intressen (REG)

Till varje fjällkommun bör knytas en handläggare som arbetar internt och externt för att så långt möjligt förena samiska och andra intressen. Staten föreslås finansiera kostnaden för handläggarnas arbete.

Effektivare samråd med rennärings- och andra intressen (REG)

Samrådet mellan rennärings- och andra markanvändare behöver ges mer reellt innehåll och resultatet få större genomslag i praktiken. Parternas erfarenheter är att samrådet är att det idag tar för mycket tid i förhållande till resultatet. Rennäringens företrädare anser att samråden alltför ofta är enkelriktad information.

För att höja samrådets kvalitet föreslås regeringen uppdra till länsstyrelserna att

- förtydliga begreppet samråd (innebörden varierar beroende på planeringssituation),
- utveckla metoder för samråd i olika planeringssituationer, och
- kvalitetssäkra samrådet (mandat, kompetens, tillvägagångssätt, dokumentation etc).

Fysisk planering och kommunal samverkan (REG)

Fjällregionen berörs av fler riksintressen än andra regioner i landet. För vissa områden i Södra Lapplandsfjällen gäller upp till sex riksintressen vid sidan av reservatsbestämmelser. Det är Natura 2000, obrutna fjällområden, riksintresse för rennärning, friluftsliv, naturvård och kulturmiljövård. Mängden riksintressen och de mångfasetterade mål och intressen som kommunen ska ta hänsyn till kräver en väl genomarbetad planeringsprocess.

Ett utvecklat översiktsplanarbete bör omfatta lokalt förankrade program för bevarande och utveckling av lokala miljökvaliteter, reglering av terrängkörning etc. För att tillgodose allmänna och olika näringars intressen behöver lokalt anpassade regelverk utvecklas. Inom vilka ramar besöksnäringen, areella och andra näringar kan utvecklas har betydelse från såväl sysselsättningssynpunkt som miljö- och resurshushållningssynpunkt.

Betydande planeringsarbete kan behövas i områden med motstående intressen för att klargöra hur önskvärd utveckling kan komma tillstånd utan att påverka riksintressen. Bevarande av kulturmiljövärden och medveten gestaltning av byggnader och anläggningar stärker förutsättningarna för besöksnäringens tillväxt. För att stimulera utvecklingen av fysisk planering och kommunal samverkan föreslås fjällkommunerna ges möjlighet att söka ekonomiskt stöd till detta arbete.

Samverkan på länsnivå om frågor som berör Södra Lapplandsfjällen

Företag, organisationer och myndigheter föreslås fortlöpande samverka om frågor som berör Södra Lapplandsfjällen. Formerna för samverkan behöver övervägas ytterligare.

Samverkan på nationell nivå (ÖVR)

För att öka samverkan på nationell nivå mellan olika intressenter i fjällregionen avser Fjälldelegationen att vartannat år anordnar en konferens kring olika teman.⁴⁰ Konferensen genomförs lämpligen i form av workshops.

⁴⁰ Fjälldelegationen är en av regeringen utsedd delegation som består av landshövdingarna i Dalarna, Jämtland, Västerbotten och Norrbotten.

5.3 Fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering

Boende, markägare, företag, samebyar och organisationer i Södra Lapplandsfjällen föreslås områdesvis samverka med berörda myndigheter och länsorganisationer i en fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering. För att utveckla formerna för en sådan planering föreslås regeringen anslå särskilda medel till ett eller ett par lokala pilotprojekt i länet.

För att bevarandeintressen ska förenas med utvecklingsintressen i Södra Lapplandsfjällen måste arenor finnas för gemensamt planerings- och utvecklingsarbete på lokal, kommunal och regional nivå. Tillväxt kräver många aktörers engagemang i samma riktning. Boende, företag, organisationer och myndigheter måste samverka för att vilt- och fiskresurser, skogsråvara samt natur-, kultur- och bebyggelsemiljöers kvaliteter tas tillvara och utvecklas. Om boende, företag, samebyar, kommunen och staten samarbetar i partssammansatta grupper skapas dialog mellan berörda intressen som gör det möjligt att ta gemensamt ansvar för utvecklingen.

En fjällanpassad resurs- och utvecklingsplanering föreslås utvecklas genom ett eller ett par lokala pilotprojekt åren 2006-09. Efter utvärdering ska erfarenheterna användas för liknande arbete i andra bygder. Syftet är att kommunerna, statliga och andra länsorgan tillsammans med lokala fjällråd ska bedriva ett långsiktigt utvecklingsarbete i olika delar av fjällområdet. Råden föreslås bli den arena där utvecklingsfrågor fortlöpande behandlas på ett samlat sätt och gemensamt av företag, intressegrupper, myndigheter med flera. Arbetet ska ha tydligt lokalt perspektiv och rådets medlemmar representera berörda parter.

Föreslagen resurs- och utvecklingsplanering har bredare inriktning än den fysiska översiktsplaneringen och det finns tydliga kopplingar mellan dessa planeringsformer. Hållbarhetsfrågor, avvägningen mellan olika intressen, beaktandet av riksintressen samt sysselsättnings- och näringslivsfrågor är viktiga i såväl resurs- och utvecklingsarbetet som arbetet med översiktsplanen.

Pilotprojekt (REG)

Pilotprojekt föreslås i ett eller ett par områden som bedöms ha goda organisatoriska och andra förutsättningar att utveckla områdets natur- och kulturresurser, miljö- och bebyggelsekvaliteter samt i tid och rum samordna pågående aktiviteter på ett hållbart sätt.

Arbetsprocessen ska ha tydligt lokalt perspektiv och inriktas på att

- öka samverkan och dialog mellan olika aktörer (samebyar, företag, markägare, kommun, länsstyrelse med flera),
- konkretisera viktiga miljömål,
- föreslå kompletterande sociala och ekonomiska mål för hållbar utveckling,
- utveckla former för lokalt inflytande över förvaltningen av statens områden,
- utveckla planeringsmetoder för kvalitetstänkande och mångsidig användning av mark och vatten som kombinerar rumsliga aspekter med styrning i tid,
- föreslå hållbar användning av mark och vatten som främjar både tillväxt och bevarande, och
- utarbeta förslag till mångbruk av statens områden.

Mål- och intressekonflikter på olika nivåer ska tillåtas bli synliga i arbetet. För att nå resultat av betydelse för bygdens näringar och sysselsättning måste samtliga aspekter på hållbarhet beaktas och konsekvensanalyser göras.

Arbetsprocessen är tidsmässigt krävande och föreslås pågå 2006-09. Ekonomiska resurser krävs till administration och upphandlad projektledning med kunskaper om bland annat processteknik. Kommunen och länsstyrelsen förutsätts bidra med kunskaper om markanvändnings- och förvaltningsfrågor.

Särskilda medel behövs för att genomföra planeringen. Erfarenheten är att pilotprojekt bör bedrivas under minst tre år. Behovet av resurser uppskattas till cirka 1,5 – 3,0 miljoner kronor per projekt.

5.4 Samlad strategi för förvaltning av statens områden

Hållbar utveckling i Södra Lapplandsfjällen kräver en mer samlad strategi för länsstyrelsens förvaltning av statens områden. Tyngdpunkten bör förskjutas från enskilda upplåtelseformer till att möjliggöra lokalt samordnade och förankrade verksamheter som använder natur- och kulturmiljöer på hållbart sätt. Därutöver behöver flera specialfrågor lösas till exempel villkoren för kommersiell verksamhet och kraven på olika verksamhetsutövare.

Statens områden i Södra Lapplandsfjällen är geografiskt omfattande, omkring 70 procent av arealen. Till dessa är knutna särskilda förpliktelser mot rennäringen. Såväl samernas som statens rättigheter är delvis oklara. På regeringens uppdrag pågår en utredning om rätten till jakt- och fiske.

Övervägande del av statens områden är miljömässigt känsliga områden som ingår i det europeiska nätverket Natura 2000, har avsatts till naturreservat och är av riksintresse som obrutna fjällområden, för rennäringen, naturvården, kulturmiljövården och det rörliga friluftslivet. Renskötseln är en integrerad del av fjällmiljön. Många aktörer på lokal, regional och nationell nivå har intressen i området. Eftersom staten är dominerande markägare är det länsstyrelsernas uppgift att väga dessa mot varandra.

Förvaltningen av statens områden är idag uppdelad på skogsförvaltning, jakt- och fiskeförvaltning, naturvårdsförvaltning, renskötsel, kulturmiljövård etc. Hållbar utveckling kräver en mer samlad förvaltningsstrategi på flera nivåer. Det är möjligt endast om lokala aktörer involveras i förvaltningen. Figuren ovan visar den tyngdpunktsförskjutning som är nödvändig från fokusering på enskilda upplåtelseformer till att möjliggöra lokalt samordnade och förankrade verksamheter som använder natur- och kulturmiljöer på hållbart sätt. Vägen dit är lång och måste bygga på enighet mellan parterna om de mål som ska nås.

Därutöver behöver vissa specialfrågor lösas. Avsaknaden av tydliga regler för kommersiell verksamhet innebär problem när företag tänjer på gränserna för vad som är tillåtet. För att skapa tydligare regler avser länsstyrelsen att i samverkan med berörda parter precisera villkoren för kommersiell verksamhet och kraven på olika verksamhetsutövare. Möjlighet till mångbruk av statens områden måste anpassas till förutsättningarna och syftet i olika bygder. Frågan bör utredas inom ramen för föreslagna resurs- och utvecklingsplanering enligt avsnitt 5.3 i denna rapport.

5.5 Förtydligande och ändring av nationella regelverk

För att identifiera hindrande bestämmelser och ge förslag till ändringar för att utveckla rennäringen, fjälljordbruket, småskalig livsmedelproduktion och naturturism föreslås regeringen tillsätta en arbetsgrupp med representanter för berörda verksamhetsutövare, kommunala, regionala och centrala myndigheter. Regeringen föreslås utreda förutsättningarna att införa en generell skoterledsavgift.

Areella näringar och naturturism (REG)

Gällande livsmedelshygieniska och andra regelverk för renägare, jordbrukare, små livsmedelsproducenter och företag som bedriver naturturism kan i vissa fall oavsiktligt försvåra och hindra utveckling och tillväxt. Turistisk och annan småskalig verksamhet måste ta hänsyn till stort antal regelverk varav många är utformade för verksamhet i större skala. I allmänhet finns inte det tolkningsutrymme som vore relevant för småskalig verksamhet.

Bland annat bör reglerna för småskalig, lokal slakt ses över. Nuvarande regler framtvingar i vissa fall långa transporter till godkända slakterier vilket ekonomiskt försvagar både rennäring och fjälljordbruk. Vidare måste transportsystemens villkor vara sådana att det är möjligt att bedriva skogsbruk i området.

För att identifiera hindrande bestämmelser och ge förslag till ändringar föreslås regeringen tillsätta en arbetsgrupp med representanter för berörda verksamhetsutövare, kommunala, regionala och centrala myndigheter.

Kommunala regleringsområden för skotertrafik och skoterledsavgift (REG)

Kanalisering och styrning av skotertrafik är viktig för hållbar utveckling. För att finansiera skötsel och underhåll av befintliga och nya skoterleder föreslås regeringen utreda förutsättningarna att införa någon form av generell skoterledsavgift.

5.6 Utveckling av infrastrukturen

Prioriterade verksamheter

- Långsiktig flygtrafiklösning via Rikstrafiken,
- Lokalt anpassad kollektivtrafik,
- Förbättring av E 12, som ges TEN-status, riksväg 45 och väg 363,
- God framkomlighet och bärighet på statliga vägar,
- Ökat statligt stöd till det enskilda vägnätet,
- Tvärväg mellan Borgafjällen och Vilhelminafjällen,
- Ökad trafik på Inlandsbanan,
- Persontrafik på järnvägen Storuman-Umeå när Botniabanan är utbyggd, och
- Utbyggnad av infrastruktur för mobiltelefoni.

Fåtalet bosatta i Södra Lapplandsfjällen och det stora avståndet till befolkningscentra ställer särskilda krav på transportsystemet och annan infrastruktur. Ansvar för att förbättra infrastrukturen är spritt på många aktörer. Vissa delar hanteras lokalt och regionalt, annat på nationell nivå. Samsyn och samverkan är nödvändig och avgörande för att föreslagna insatser och åtgärder ska kunna genomföras.

Långsiktig flygtrafiklösning via Rikstrafiken

Flyget har en nyckelroll för områdets konkurrenskraft och förutsättningar för hållbar utveckling. Det finns en samlad vilja i länet att värna om flygverksamheten vid samtliga flygplatser som betjänar Södra Lapplandsfjällen d v s Vilhelmina, Storumans, Hemavans och Arvidsjaur flygplatser.

Linjetrafiken på flygplatserna måste säkras och marknadsföringsinsatser göras för att öka såväl linjetrafiken som chartertrafiken.

Lokalt anpassad kollektivtrafik (REG)

För att ge boende, näringsliv och besökande bästa möjliga tillgång till allmänna kommunikationer behövs lokalt anpassade transportlösningar som omfattar både gods- och varutransporter. Det är angeläget att regeringen genomför de förslag till förbättrad kollektivtrafik i trafiksvaga områden som redovisas i kollektivtrafikkommitténs slutbetänkande t ex genom anropsstyrd trafik och statliga bidrag.⁴¹

Kommunernas centralorter har tågförbindelse endast sommartid via Inlandsbanan. Turlagd busstrafik och regelbunden charterbusstrafik finns i begränsad omfattning. Brister finns i transportföretagens samordning av flyg-, tåg- och bussförbindelser. Taxi saknas helt eller delvis (kvällar och helger) i vissa delar av fjällområdet.

Länstrafiken i Västerbotten bör samordna bussförbindelserna mellan turistorterna i Södra Lapplandsfjällen samt flygplatserna i Vilhelmina, Storuman, Hemavan och Arvidsjaur. Sommartid är det dessutom viktigt att samordna förbindelserna med Inlandsbanans trafik. Länstrafikens möjlighet att använda taxi på olönsamma sträckor bör utredas.

Förbättring av E 12, som ges TEN-status, riksväg 45 (REG) och väg 363

Europaväg 12 (Blå vägen) har både lokal betydelse och en viktig funktion för såväl länet som förbindelserna i regionen Kvarken-MittSkandia. Vägen ingår dessutom i ett större vägnät från Mo i Rana vid Atlanten i väster genom Sverige och Finland till S:t Petersburg i Ryssland och Baltikum i öster samt vidare till Polen och Tyskland i söder.

Gods- och persontransporter på vägen väntas öka när pågående tunnelbygge på norsk sida genom Umskaret har avslutats. Flera sträckor har redan idag framkomlighets- och säkerhetsproblem. Vägens tillstånd medför hög transportkostnad för näringsliv och hushåll samt allvarliga konkurrensnackdelar och restriktioner för företagsetableringar.

Vägar, järnvägar, vattenvägar, flygplatser, hamnar och energinätverk av europeisk betydelse ingår i det transeuropeiska nätverket TEN. Syftet är att investeringar i anläggningarna under vissa förutsättningar ska kunna medfinansieras av EU. Europaväg 12 från Vasa mot Tammerfors och Helsingfors har denna status. För att stärka öst-västliga transportkorridoren genom Kvarken-MittSkandia bör även svenska och norska delen av E12 få TEN status. Samverkan mellan kommunerna längs E12 i Västerbotten har intensifierats för att stärka vägens ställning. Länsstyrelsen och Vägverket arbetar också för att E12 från Umeå till Mo i Rana ska ingå i det transeuropeiska nätverket.

⁴¹ SOU 2003:67 Kollektivtrafik med människan i centrum.

22 kommuner från Göteborg till Karesuando har i föreningen Via Lappia verkat för att riksväg 45 ska få Europastatus och Vägverket utrett frågan. Vägen har stor betydelse för besöksnäringen i fjällregionen och det är angeläget att höja standarden på vägens norra delar.

För att tillgodose testverksamhetens med flera behov planerar Sorsele kommun ett Eko-stopp längs vägen med försäljning av miljövänliga drivmedel som etanol, biogas, akrylatbensin, syntesdiesel och vätgas.

Väg 363 mellan Sorsele centralort och byn Ammarnäs går genom ett attraktivt landskap med intressanta forsavsnitt i nationalälven Vindelälven. Sträckan är 90 km och standarden undermålig i flera avsnitt.⁴²

God framkomlighet och bärighet på statliga vägar (REG)

Bristande kvalitet på vägnätet hindrar förutsättningarna för både boende och näringsliv. Enligt Vägverket kommer beslutade planeringsramar för perioden 2004-15 för att vidmakthålla och utveckla vägtransportsystemet att skapa utrymme för åtgärder som ger medborgare och näringsliv en rad förbättringar. Två viktiga mål har stor betydelse för gles- och landsbygder.

Senast år 2007 ska lätta fordon (under 3,5 ton) kunna komma fram på alla statliga vägar året runt. Det gäller även på grusvägar under tjällossning. Viss tyngre nyttrafik som skolbussar och mjölkbilar ska få köra på dessa vägar. Att nå detta mål är mycket viktigt för boende och näringslivet, inte minst för besöksnäringen. Det andra målet är att bärigheten för tung trafik ska förbättras. För att uppnå dessa mål måste staten anslå tillräckliga medel i de årliga budgetarna.

Ökat statligt stöd till det enskilda vägnätet (REG)

Boende, näringsliv och kommuner tar i vissa områden stort ekonomiskt och praktiskt ansvar för det enskilda vägnätet. Minskade statliga och kommunala bidrag, fler äldre som ska sköta vägarna samt brist på entreprenörer och maskiner innebär risk för att enskildas kostnader för väghållningen ökar kraftigt samtidigt som trafiksäkerheten och tillgängligheten försämras till områden för rekreation och friluftsliv.

Vägnätet är i hög grad beroende av statligt stöd för drift och underhåll. Det är av största vikt att stödet följer kostnadsutvecklingen för väghållaren. För att skapa förutsättningar för bra vägstandard även på det statsbidragsberättigade enskilda vägnätet bör statens insatser öka för investeringar, drift och underhåll på detta vägnät.

Tvärväg mellan Borgafjällen och Vilhelminafjällen

Avståndet till och från högstadieskolan förkortas från tjugo till fem mil för elever i byn Borgafjäll om föreslagen byggs mellan Båtas söder om byn och Saxnäs by. Kostnaderna för den 20 km långa vägen beräknades till 20 miljoner kronor inom ramen för Utvecklingsprogram för Mitt Skandia Fjällregionen, etapp II. Kommunerna har i sina översiktsplaner redovisat markanspråk på sträckningen som ska utredas närmare.

⁴² Det tar cirka en timme för utryckningsfordon till Ammarnäs och från Ammarnäs till sjukstugan i centralorten. Ambulansernas EKG-utrustning fungerar inte på delar av sträckan på grund av det ojämna underlaget.

Ökad trafik på Inlandsbanan (ÖVR)

Inlandsbanan är en för fjällregionen viktig pulsåder som bör utvecklas. Godstrafiken på banan och persontrafiken sommartid har stora miljömässiga fördelar.

Persontrafik på järnvägen Storuman-Umeå när Botniabanan är utbyggd

När Botniabanan är färdigställd kan persontrafik bli lönsam på Tvärbanan mellan Vännäs och Storuman. Trafiken har betydelse för besökare till Södra Lapplandsfjällen från Norrlands kustområden och Finland.

Utbyggnad av infrastruktur för mobiltelefoni (REG)

Länsstyrelserna i Västerbotten och Norrbotten har till ledningen för Telia Sonera AB påtalat behovet att företaget uppfyller tidigare löften om utbyggnad av mobilnätet vid företagsetableringar.⁴³ Mätningar i länen visar stora brister i nuvarande GSM-nät. För att tillgodose biltestverksamhetens och gruvnäringens aktuella behov i obebyggda områden behöver nätet på kort sikt förbättras.

Befintliga gruvor och nuvarande testverksamhet har idag tillgång till optisk fiberkabel. För att möjliggöra regional utveckling och komplettera länsstyrelsernas initiativ till fungerande data- och telekommunikation i områden för företagsetableringar ska företagen inte behöva vänta på det digitala 450 nät som beräknas vara på plats tidigast år 2007. Näringarnas behov måste täckas snarast.

5.7 Näringslivets utveckling

Prioriterade verksamheter

- Insatser för att främja entreprenörskap,
- Förbättring av besöksnäringens organisation och kunskapsunderlag,
- Insatser för att främja samisk turistverksamhet,
- Utveckling av internationell jakt- och fisketurism,
- Åtgärder som underlättar företagens expansion på utländska marknader, och
- Miljöinriktad affärs- och teknikutveckling.

Boende och mat av hög kvalitet samt unika besöksaktiviteter är en förutsättning för att Södra Lapplandsfjällen ska utvecklas till ett internationellt besöksmål.

Vid investeringar i byggnader och anläggningar bör ställas höga krav på arkitektonisk kvalitet, god inom- och utomhusmiljö samt energieffektiv om- och nybyggnad. Se vidare Rapportunderlag avsnitt 4.2 God bebyggd miljö.

Lönsamheten för företag inom eller med anknytning till besöksnäringen varierar starkt med längden på säsongen. Även om områdets fyra vintersportanläggningar har kompletterats under senare år med sport- och upplevelseaktiviteter under barmarksperioden är säsongen alltför kort för besöksnäringens tillväxt. Samtliga destinationer behöver kompletteras med verksamheter som innebär fler besökare mellan september och januari.

⁴³ Skrivelse 2004-11-17.

Insatser för att främja entreprenörskap (REG)

Entreprenörskap och nyföretagande har stor betydelse för näringslivets utveckling. Generationsväxling är dessutom aktuell för många entreprenörer.

För att utveckla konkurrenskraftiga verksamheter inom besöksnäringen och andra verksamheter bör entreprenörskap ingå i utbildningssystemet på ett bättre sätt än idag. En avgiftsfri entreprenörskola skulle kunna väcka ungdomars intresse för entreprenörskap och skapa nätverk. Nyföretagarcentrum bör i samverkan med skolan göra det möjligt att redan på gymnasiet utveckla entreprenörskap och företagande.

Insatserna bör inordnas i det nationella entreprenörskapsprogram som Nutek har regeringens uppdrag att genomföra.

Förbättring av besöksnäringens organisation och kunskapsunderlag (REG)

Besöksnäringen behöver koordinatörer för destinationerna Borgafjällen, Kultsjödalen och Vojmådalen i Vilhelminafjällen, Tärnafjällen och Ammarnäsfjällen. Varje destination har behov av en lokal organisation som samordnar besöksaktiviteter och marknadsföring samt utvecklar destinationen tillsammans med näringslivet.

För att undvika felsatsningar behöver ansvaret för att ta fram beslutsunderlag i form av marknadsanalyser, attitydundersökningar etc tydliggöras.

Insatserna bör inordnas i det nationella entreprenörskapsprogram som Nutek har regeringens uppdrag att genomföra.

Företag och organisationer i Södra Lapplandsfjällen som använder samisk kultur i sin marknadsföring bör utforma denna i samråd med lokala samiska föreningar.

Insatser för att främja samiskt turistföretagande (REG)

Samiskt turistföretagande bedöms ha goda utvecklingsförutsättningar och tillföra området internationell attraktionskraft. Särskilda insatser föreslås för att stimulera utvecklingen av samiskt turistföretagande. Förutom att utveckla entreprenörskapet prioriteras samverkan med samebyn och möjligheten för icke-renskötande samer att bedriva samiskt turistverksamhet.

Insatserna bör inordnas i det nationella entreprenörskapsprogram som Nutek har regeringens uppdrag att genomföra.

Enligt rennäringslagen får samebyn inte bedriva annan ekonomisk verksamhet än renskötsel. Rennäringspolitiska utredningen föreslog att denna verksamhetsbegränsning tas bort.⁴⁴ Det är viktigt att frågan utreds av såväl sysselsättnings- och näringsmässiga skäl som jämställdhetsskäl.

Pågående försök att utveckla samisk jakt- och fisketuristisk verksamhet i Södra Lapplandsfjällen bör kompletteras med insatser som riktas till kvinnliga entreprenörer och verksamhet som innebär att fler kvinnor besöker området.

⁴⁴ SOU 2001:101 En ny rennäringspolitik – öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare.

Utveckling av internationell jakt- och fisketurism

Södra Lapplandsfjällens entreprenörer och samebyar, kommunerna och länsstyrelsen föreslås upprätta ett gemensamt program för att utveckla den internationella jakt- och fisketurismen.

Åtgärder som underlättar företagens expansion på utländska marknader

Gemensam marknadsföring, gemensamma säljkanaler och varumärken underlättar företagens expansion på utländska marknader. Samarbetet inom Kvarken-MittSkandia, Barents- och Östersjöregionerna samt övrigt internationellt samarbete har skapat nya affärsmöjligheter för Södra Lapplandsfjällens företag. För att samarbetet ska ge maximal nytta bör erfarenheter och kontakter tas tillvara i organiserad form.

Miljöinriktad affärs- och teknikutveckling

Nya och växande företag i Södra Lapplandsfjällen bygger inte bara på förmågan att tillgodose efterfrågade produkter och tjänster. Innovativa besöksaktiviteter och miljövänliga transportlösningar måste också utvecklas. Regeringen föreslås införa ett särskilt investeringsstöd till företag som utvecklar klimatbaserade och andra för fjällregionen unika affärsidéer.

I väglösa områden används motordrivna fordon som helikoptrar, sjöflygplan, skidliftar, skotrar, bandvagnar, fyrhjulingar, traktorer och motorcyklar. Människor och gods transporteras även med cyklar, skidor, snowboard, renar, hästar, hundar etc. Tillgång på färdmedel, investerings-, bränsle och tid, bekvämlighet, trafikbestämmer etc avgör enskildas, grupper och företags val.

Länsstyrelsen anser det särskilt angeläget att motoriserade fordon utvecklas som är anpassade till miljön i väglösa områden. Vidsträckta och sammanhängande ostörda områden är ett av delmålen för målet Storslagen fjällmiljö. Länets ambition är att boende och besökare i områden med stora upplevelsevärden eller höga natur- och kulturvärden inte ska störas av buller och att arealen områden som är fria från buller och andra störningar ska öka.

För att stimulera teknisk utveckling och användning av fordon som är anpassade till naturmiljön i Södra Lapplandsfjällen bör investeringar göras i företag som utvecklar, köper in och hyr ut de miljömässigt bästa fordonen med hänsyn till funktion och miljöns känslighet inom det geografiska användningsområdet.

5.8 Areella näringar med kombinationer

Prioriterade verksamheter

- Insatser för att främja rennäringen,
- Stöd till samebyarnas miljö- och terrängkörningsplaner,
- Extraordinärt stöd till fjälljordbruket,
- Fjällanpassat skogsbruk och stöd till förädling av skogsråvara, och
- Åtgärder som underlättar kombinationssysselsättning.

De areella näringarna har stor betydelse för Södra Lapplandsfjällens natur-, kultur- och livsmiljö. Besöksnäringen är beroende av dessa näringar för landskapsbild, vård och utveckling av natur- och kulturvärden, tillgången till lokala livsmedel samt näringsidkarnas kunskaper om natur- och kulturmiljön. Utan renskötsel och jord-

bruk med djurhållning växer det öppna landskapet igen, minskar den biologiska mångfalden och påverkas besöksnäringens förutsättningar negativt.

Renskötselns ekonomiska förutsättningar har försämrats bland annat på grund av import av renkött från Ryssland och kött från hägnat vilt. Se vidare sidan 26 i denna rapport.

Jordbruk bedrivs av få aktiva bönder och de naturgivna förutsättningarna för jordbruk är svaga. Tillgänglig odlingsmark är utspridd och omfattar mycket liten areal. Avkastningen är låg. Möjligheten saknas att genom storleksrationalisering nå konkurrenskraft och lönsamhet. Jordbruket måste finna andra sätt att utvecklas. Det kan ske enligt den modell som utvecklats inom Vindelälvsprojektet. Förbättrad kontakt med marknaderna och nya verksamhetsformer har minskat kostnaderna. Jordbruket kan kompletteras med till exempel vidareförädling, gårdsförsäljning och turistisk verksamhet.

Insatser för att främja rennäringen (REG)

Rennäringen kan utvecklas genom egen förädling av renkött som innebär större kontroll över produktionskedjan. Verksamheten har behov av stöd och insatser för att vidareutvecklas. Dessa bör inordnas i det nationella entreprenörskapsprogram som Nutek har regeringens uppdrag att genomföra. Programmet för Södra Lapplandsfjällen bör omfatta även vilt och fisk.

Stöd till samebyarnas miljö- och terrängkörningsplaner (REG)

Flera samebyar i fjällregionen har påbörjat ett arbete med att ta fram miljöplaner och terrängkörningsplaner för att nå målet Storslagen fjällmiljö. Det är angeläget att planer upprättas för samtliga samebyar. De bör ges möjlighet att söka ekonomiskt stöd till detta arbete ur statsbudgeten, anslaget Främjande av rennäringen.

Extraordinärt stöd till fjälljordbruket (ÖVR)

För att jordbruket ska överleva i fjällregionen krävs extraordinära insatser. Jordbruksverket föreslår ta initiativ till ett projekt med syfte att öka lönsamheten och framtidstron för befintliga företag så att fortsatt drift säkerställs. Det kan ske genom utveckling av befintlig verksamhet och ökat inslag av kombinerade verksamheter. Det är dessutom angeläget att öka samverkan mellan befintliga företag som ofta befinner sig långt ifrån varandra och är i behov av en stimulerande utvecklingsmiljö.

Fjällanpassat skogsbruk och stöd till förädling av skogsråvara

Med hänsyn till besöksnäringen och rennäringen bör lokalt anpassade skogsbruksmetoder tillämpas i Södra Lapplandsfjällen. Skogsvårdsstyrelsen har i Vilhelmina lagt grunden för ett skogsbruk som beaktar såväl landskapsbild, kulturspår, fauna och flora som rennäringens och skogsnäringens intressen. Projektet Skogligt kompetenscentrum åren 2001-03 och pågående projekt Model Forest är unika i Sverige. Villkoren för transportsystemen måste vara sådana att det är möjligt att bedriva skogsbruk i fjällområdet (REG). För att skogsråvaran ska förädlas i området krävs särskilda insatser.

Åtgärder som underlättar kombinationssysselsättning

Organisationer och myndigheter föreslås på olika sätt stödja företag som kompletterar jordbruket, skogsbruket och renskötseln i Södra Lapplandsfjällen med förädling av råvaror, gårdsförsäljning och turistisk verksamhet.

Kött och andra produkter från renar, älgar, nötkreatur, hästar, får och getter som betar på områdets naturmarker kan utvecklas till livsmedel och varor av hög kvalitet. Småvilt, fisk, bär och svamp bör tas tillvara och vidareutvecklas. Ökat antal besökare innebär större förutsättningar att med utgångspunkt från lokala och andra råvaror skapa mervärden om avståndet mellan producenter och konsumenter förkortas.

Turism med inriktning på samisk näringsverksamhet, livsstil och kultur har utvecklats till en resurs för många bygder. Produktion och distribution av samisk slöjd, musik, teater, litteratur, skulptur och bildkonst bedöms också ha utvecklingspotential. IT-tekniken har förbättrat förutsättningarna att utveckla marknaden för dessa verksamheter.

5.9 Arbetskraftsförsörjning och kompetensutveckling

Prioriterade verksamheter

- Utveckling av förmånliga lärlingssystem,
- Kompetensutveckling av turistföretag,
- Kunskapsuppbyggnad om natur- och kulturmiljön, och
- Forskning och information om hållbar utveckling.

Södra Lapplandsfjällen ingår i två av länets fem arbetsmarknadsområden. Borgafjällen och Vilhelminafjällen är del av Vilhelmina arbetsmarknadsområde. Tärnafjällen och Ammarnäsfjällen ingår i Storuman arbetsmarknadsområde.⁴⁵ Avståndet från fjällområdets mest befolkade delar till centralorterna är så långt att det inte är tilltalande att dagligen pendla till arbete i centralorten.⁴⁶ Veckopendling förekommer till större orter i och utanför länet.

Utveckling av förmånliga lärlingssystem

För att möta Södra Lapplandsfjällens behov av utbildad arbetskraft måste ungdomar stimuleras att bo kvar, flytta tillbaka eller flytta in. Många verksamheter är säsongsberoende vilket kräver flexibla anställningsformer och möjlighet till anställning som kombinerar arbetsuppgifter i olika verksamheter.

Utbildningsanordnare och näringslivet i området föreslås utarbeta särskilda praktikprogram och lärlingsutbildningar som är anpassade till dalgångarnas behov. Möjlighet bör finnas att varva praktik under högsäsong med teoretisk utbildning under lågsäsong.

Kompetensutveckling av turistföretag (REG)

Målet för besöksnäringens utveckling i länet är hållbar turism med stort inslag av lärande om natur- och kulturvärden samt sambandet mellan människa och miljö.⁴⁷ Inriktningen ställer särskilda krav på turistföretag med utländska gäster. Hotell, restauranger, transport- och andra serviceföretag måste ha språkkunnig och engage-

⁴⁵ Övriga arbetsmarknadsområden i länet är Lycksele, Skellefteå och Umeå.

⁴⁶ Avståndet Dorotea-Borgafjäll är 110 km, Vilhelmina-Saxnäs 90 km, Storuman-Tärnaby 135 km och Sorsele-Ammarnäs 90 km.

rad personal med stor social kompetens. Tolkar, jakt-, fiske, natur- och kulturguider behöver kunskaper om fjällområdets natur- och kulturvärden från internationellt perspektiv.

Organisationer och myndigheter kan stimulera företagens kompetensutveckling genom flera insatser. Mentorskap för företagsledare i mindre företag är ett gott stöd till dem som ofta arbetar ensamma och utan stöd från andra. Studieresor som skapar nätverk kan ge enskilda entreprenörer ökade kunskaper. Kreativa idéer kan matchas mot rätt personer för att utveckla idéerna. Besöksnäringen kan bjuda in duktiga företagsledare från andra branscher för att lära sig av dem och studera andra branschers erfarenheter.

Insatserna bör inordnas i det nationella entreprenörskapsprogram som Nutek har regeringens uppdrag att genomföra.

Kunskapsuppbyggnad om natur- och kulturmiljön (ÖVR)

För att förbättra kunskapen om fjällregionens natur- och kulturmiljö föreslås berörda organisationer och myndigheter genomföra följande länsgemensamma insatser.

Fortsatt FjällMistra

Inom programmet FjällMistra har åren 1999-2006 genomförts många samhälls- och naturvetenskapliga projekt om fjällmiljön. Forskningen har fokuserat på att ta fram användaranpassad kunskap för förvaltningen av naturresurser. Arbetet har tillfört kunskaper och byggt upp ett nätverk av aktörer. Det är oklart hur forskningsresultatet ska fångas upp.

Kartläggning av jaktens och fiskets omfattning, effekter, produktion, avkastning och hotbild

Viss kartläggning görs av länsstyrelserna och bör fortsätta. Behovet av ytterliggare insatser kan bedömas först efter presentation av FjällMistras forskningsresultat.⁴⁸

Inventeringar av kulturmiljövärden

Kunskapen om kulturmiljövärden behöver kompletteras för att områden med höga natur- och kulturmiljövärden ska ha långsiktigt skydd år 2010. Fortsatt fornminnesinventering bör genomföras enligt Riksantikvarieämbetets förslag. Inventeringar föreslås även av kulturmiljöer i nationalparker och naturreservat.

Inventeringarna bör i Södra Lapplandsfjällen kopplas till informationsinsatser som att ställa i ordning kulturarvsstigar etc för att sprida kunskaper om hållbar användning av skog och mark från kulturmiljöperspektiv.⁴⁹

Metodutveckling för mätning av markskador

Metodutveckling har påbörjats för att följa förekomsten av skador på mark med hjälp av satellitbaserad fjärranalys. Naturvårdsverket och Statens lantbruksuniversitet föreslås medverka till att skapa praktiska förutsättningar att använda metoden.

⁴⁷ Rapport Samverkan om hållbar utveckling i Västerbottens län, länsstyrelsen 2004.

⁴⁸ För att dra slutsatser om fisketryckets effekter på produktionen kopplas provfiskedata från 150 röding- och öringsjöar i olika delar av fjällregionen till fisketrycket i sjöarna (mäts genom en enkät till dem som använder vattnen). Rapport kommer hösten 2005.

⁴⁹ Skogsvårdsstyrelsens yttrande 2005-06-07 över tidigare rapportförslag.

Program för kunskapsuppbyggnad om natur- och kulturmiljön

För att täcka övriga kunskapsluckor enligt fjällänens miljömålsrapporter och utvärderingar av miljöarbetet föreslås Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet utarbeta ett länsgemensamt program för kunskapsuppbyggnad om fjällregionens natur- och kulturmiljö.

Forskning och information om hållbar utveckling (REG)

För att tillgodose behovet av forskning och information om hållbar utveckling i fjällregionen föreslås regeringen medverka till följande angelägna insatser.

Mångvetenskapligt centrum vid Vindelfjällens forskningsstation

I fjällregionen finns flera forskningsstationer, samtliga med naturvetenskaplig inriktning. Behovet är stort av kompletterande kunskap och insikt som kan bidra till en helhetssyn på hållbar utveckling i känsliga och glest bebodda fjällområden. Långvarig samverkan saknas mellan forskare, förvaltare och användare av fjällens naturresurser. Regeringen föreslås medverka till att etablera en bestående mångvetenskaplig forsknings- och mötesplats vid Vindelfjällens forskningsstation i Södra Lapplandsfjällen.

Forskningsstationen är centralt belägen i byn Ammarnäs. Byggnaden syns vid sjön i bildens nedre del.

Stationen har 17 dubbelrum med bredband, kombinerat allrum och konferensrum, laboratorier, arbetsrum, stort kök, tvättstuga och fristående bastu.

Långsiktig turismforskning vid ETOUR

Verksamheten vid det nationella forskningsinstitutet ETOUR på Mittuniversitetet i Östersund bör långsiktigt tryggas och stärkas. Institutet bidrar genom sin forskning med värdefull kunskap om turism. Forskningen som fokuserar på att utveckla platser och regioner till attraktiva och väl fungerande besöksmål har stor betydelse för besöksnäringens utveckling i fjällregionen.

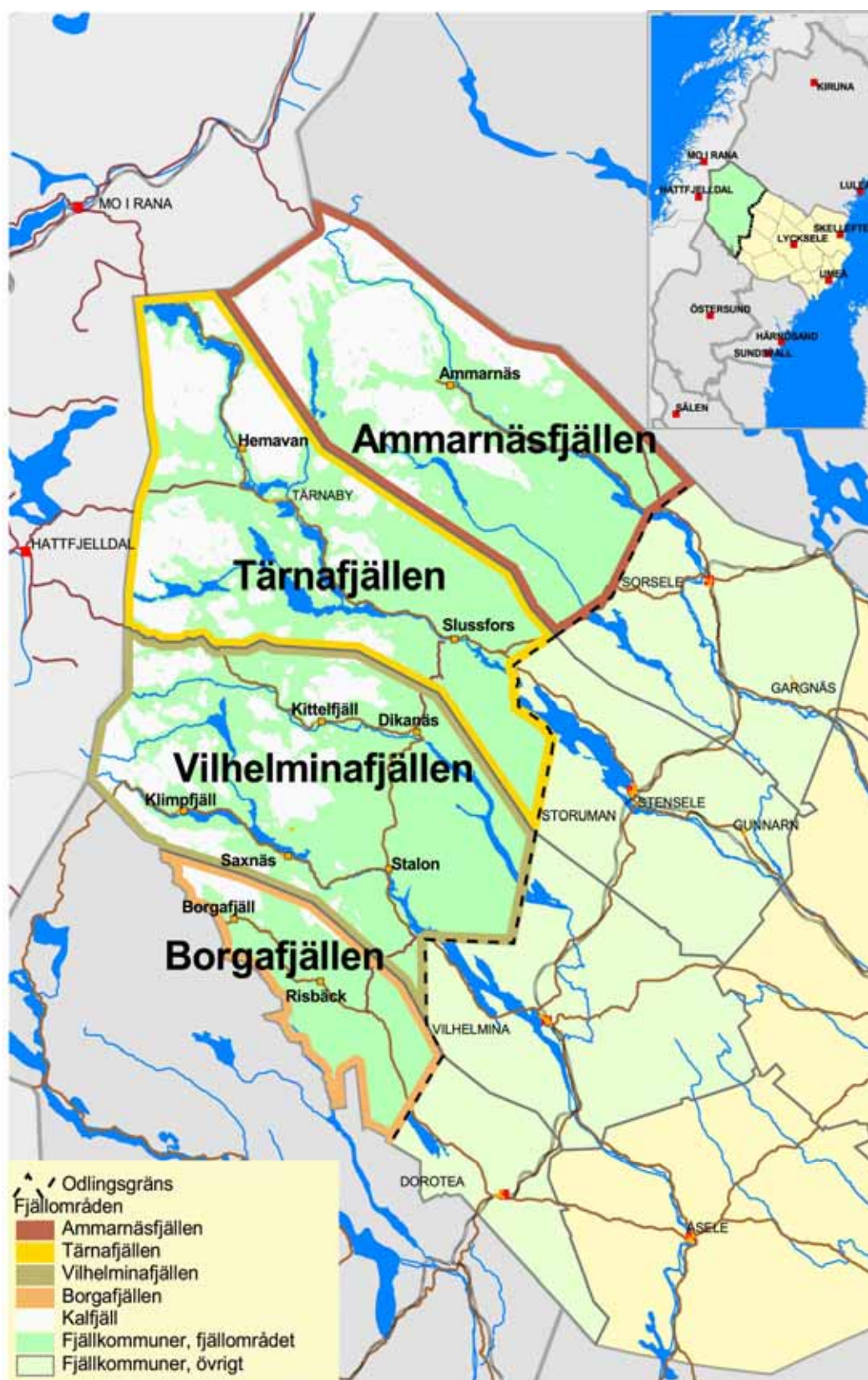
Ajtte Svenskt Fjäll- och samemuseum

Huvud- och specialmuseiverksamheten samt informationscentrum för fjällturismen vid Ajtte i Jokkmokk bör stärkas. Huvudverksamheten omfattar forskning, dokumentation och information om den samiska kulturens utveckling och samiska traditioner. Specialverksamheten dokumenterar och sprider kunskap om fjällregionens natur- och kulturhistoriska utveckling samt samspelet mellan naturens förutsättningar och miljöns användning. Informationscentrum föreslås marknadsföra regionen även från hållbarhetsperspektiv.

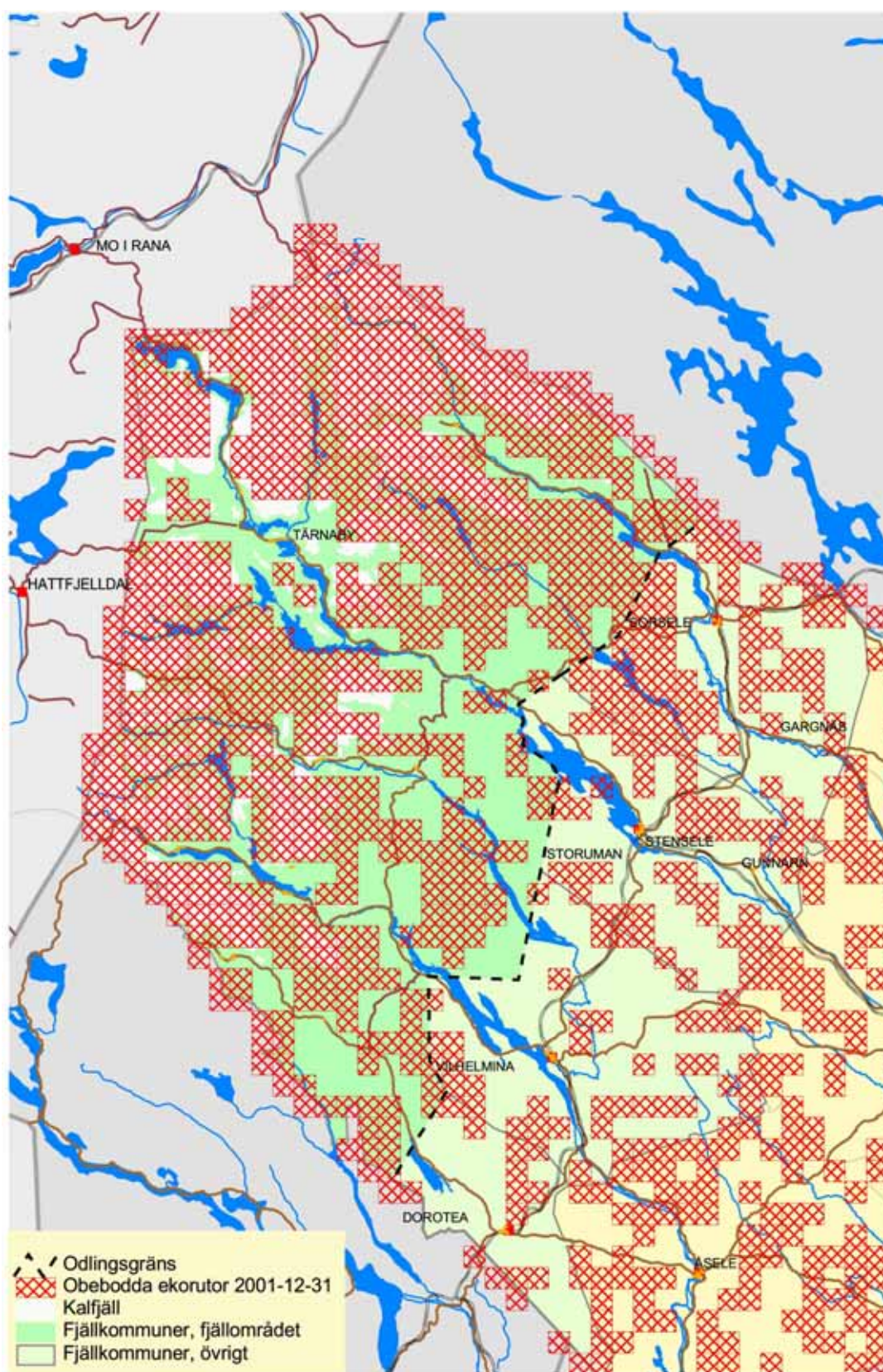
Kartor i färg

- 1 Områdets avgränsning och indelning
- 2 Bebodda och obebodda områden
- 3 Samebyar och deras gränser
- 4 Jordbrukslandskap
- 5 Natura 2000
- 6 Obrutna fjällområden
- 7 Förbud mot utbyggnad av vattenkraft
- 8 Statens mark och vatten
- 9 Naturreservat

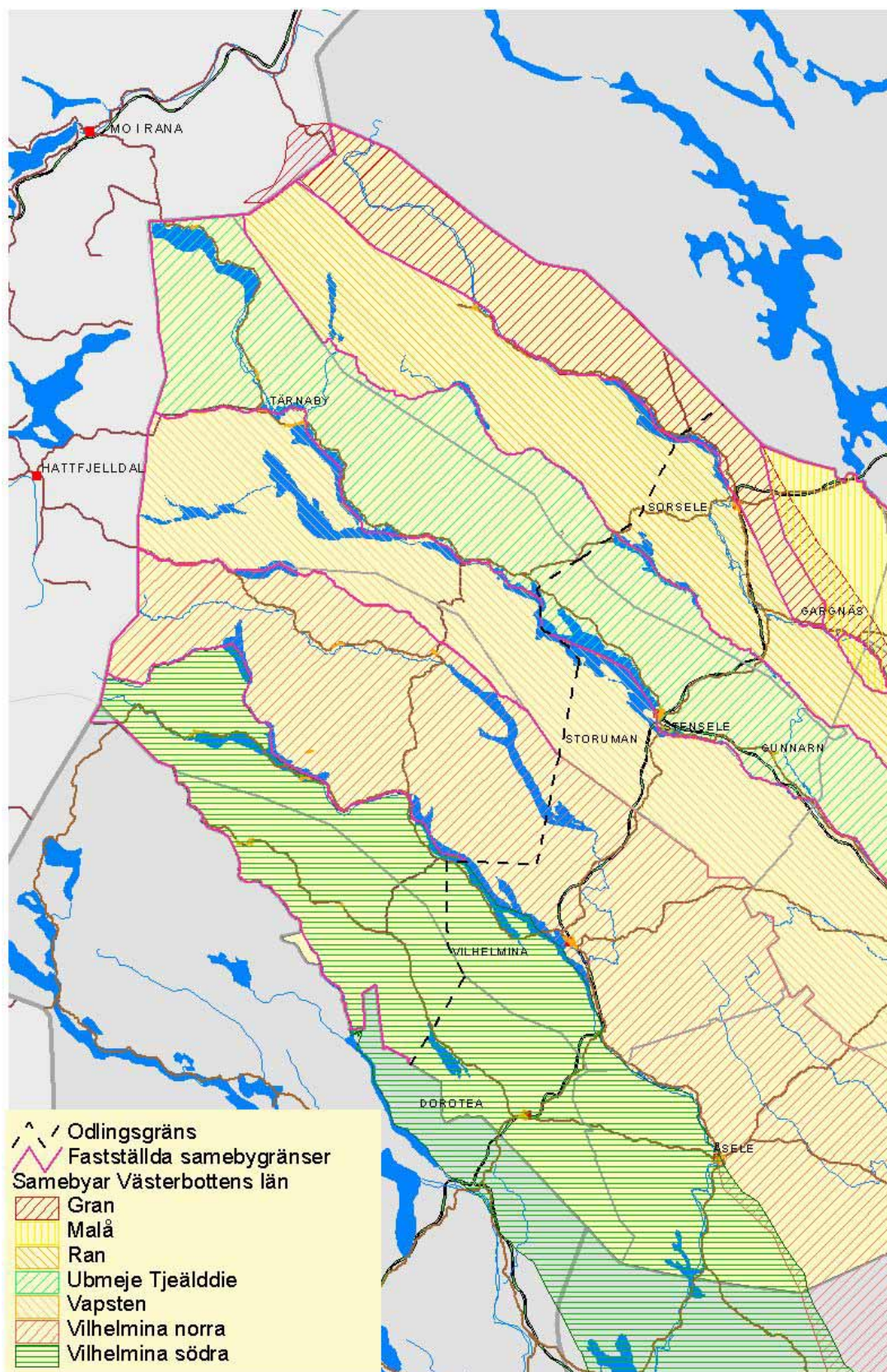
Karta 1 Områdets avgränsning och indelning

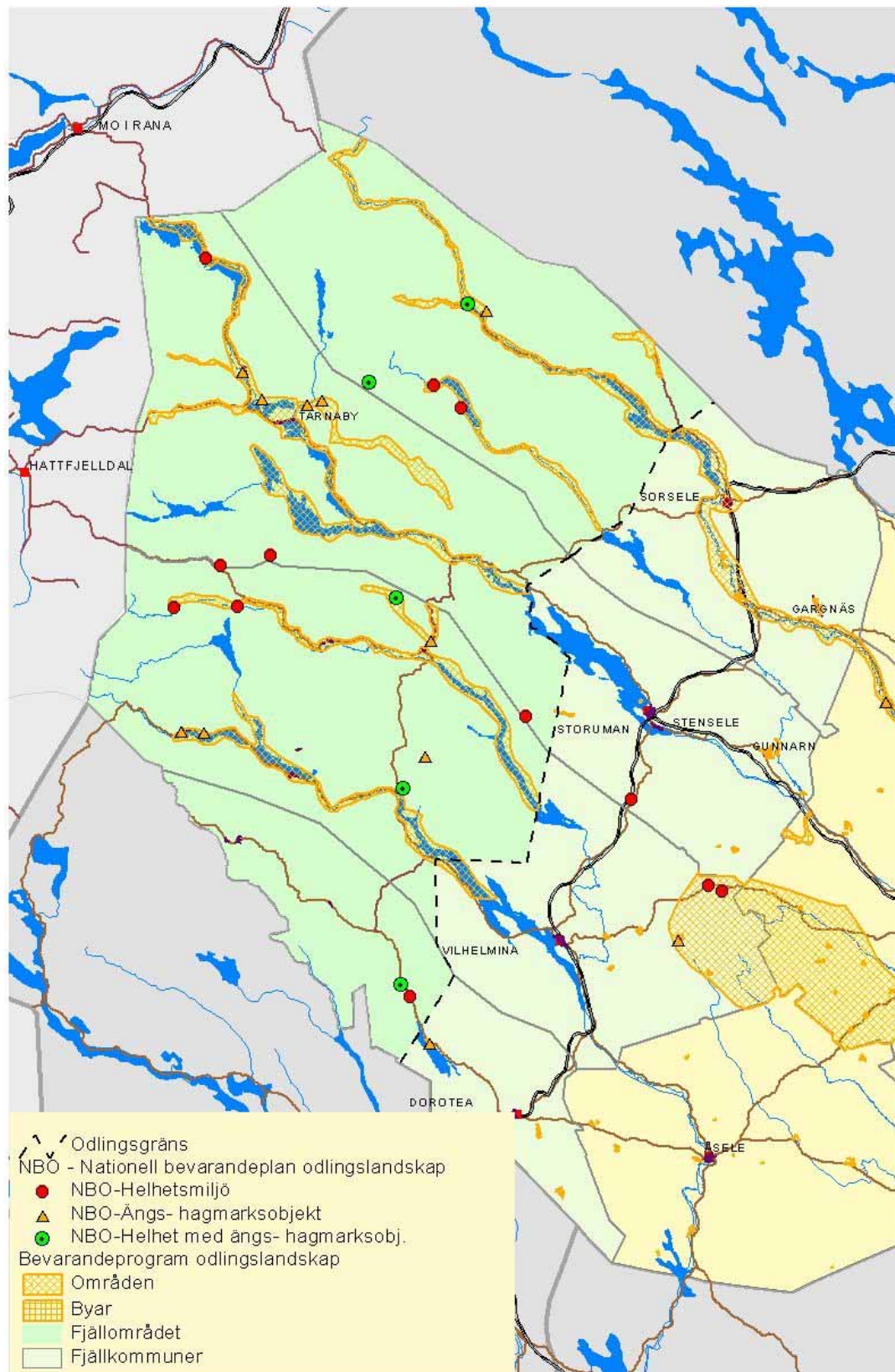
Karta 2 Bebodda och obebodda områden

Karta 3 Samebyar och deras gränser

Karta 4 Jordbrukslandskap

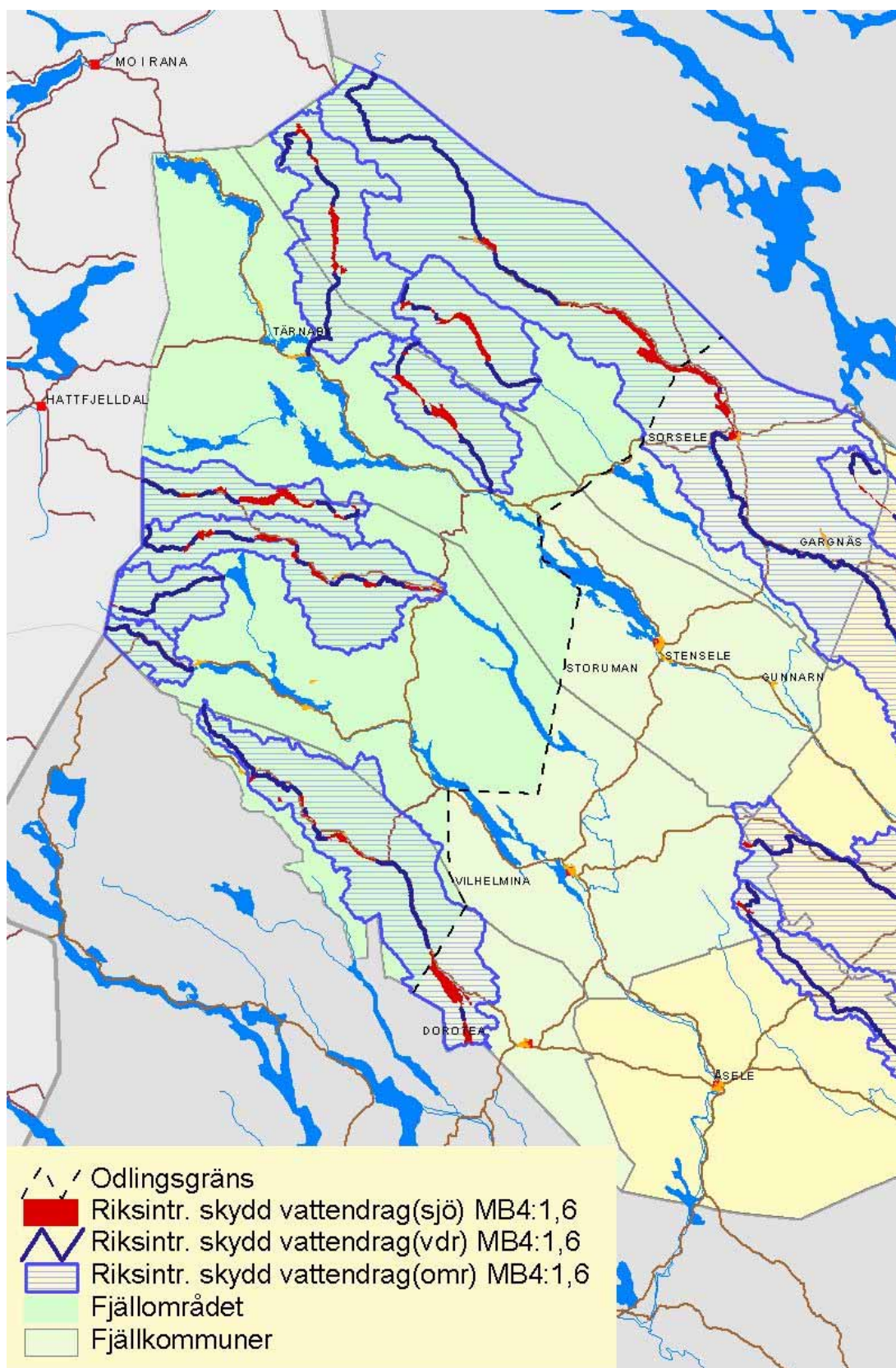
Karta 5 Natura 2000

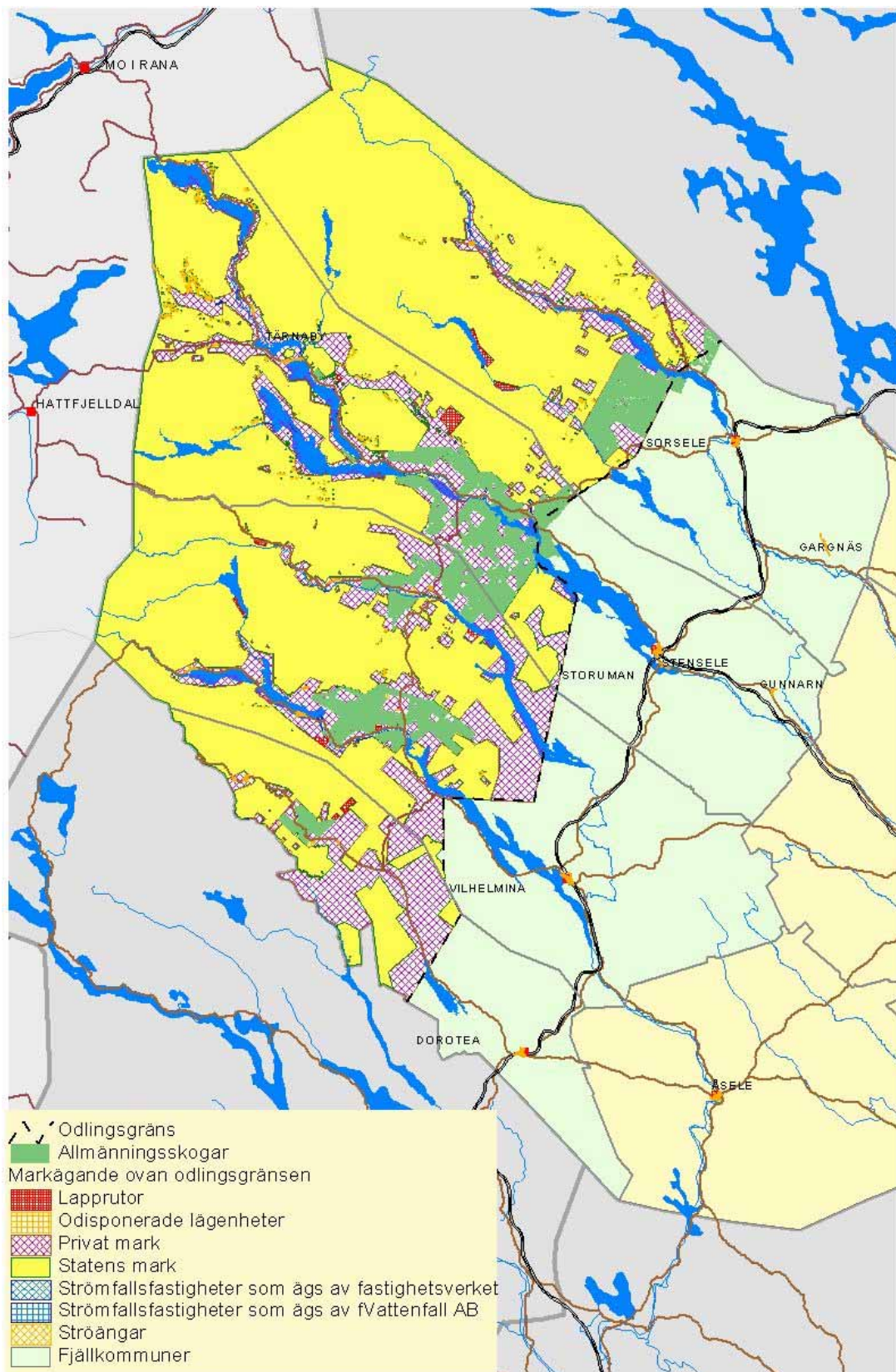
Karta 6 Obrutna fjällområden

Karta 7 Förbud mot utbyggnad av vattenkraft

Karta 8 Statens mark och vatten

Karta 9 Naturreservat

